ILLÉS BÉLA

A vígszínházi csata

ILLÉS BÉLA
BUDAPESTEN MEGJELENT KÖNYVEI

Az aranyliba. Elbeszélés

Találkozások. Feljegyzések

Kárpáti rapszódia. Regény

Szkipetárok. Regény

Emberek vagyunk. Novellák

Tűz Moszkva alatt. Elbeszélés

Spartacus. Tanulmány

Zalka Máté. Tanulmány

A Guszev-ügy. Elbeszélés

Fegyvert s vitézt éneklek

ILLÉS BÉLA

A VÍGSZÍNHÁZI CSATA

RÉVAI KÖNYVKIADÓ NEMZETI VÁLLALAT

Felelős kiadó: Barabás Tibor

A szerkesztésért felel: Vas István

Műszaki felelős: Végh Irma

99052/LD01 - Révai-nyomda N. V. 1950
Budapest V, Vadász-utca 16
Felelős: Puskás Ferenc

„Nincs az a vár, melyet a bolsevikok ne tudnának bevenni.“

Sztálin

EGY ÉJSZAKA DEÁK FERENCNÉL

HAJNALTÁJT feküdtem le aludni. Késő délután ébredtem föl. Az utcák sötétek, csak a hó világított valamicskét. Így láttam a rosszul befüggönyözött ablakon át. Zseblámpám segítségével megtaláltam a konyhát, ahol (egy szekrény tetején) olajmécses pislákolt. A tűzhely hideg. Mitya egy széken ült és az asztalra könyökölve aludt. Nem keltettem fel. Egy halszagú hordóból vizet merítettem egy alumíniumfazékba és megmosakodtam. Előbb persze vissza kellet mennem a sötét szobába, szappanért és törülközőért. Hátizsákomból egy félkilós húskonzervet is előkotortam, — zsákmányolt német konzervet. Amikor a konzervdobozt kis finn késemmel felnyitottam, kiderült, hogy a „Füstölthús káposztával" felírású dobozban nem hús van, hanem baracklekvár. Ez sem rossz ebéd — gondoltam — de ehhez, sajnos kenyér is kell. Kenyerem pedig nem volt. Nem szívesen tettem, de párpercnyi gondolkodás után mégis úgy határoztam, hogy felkeltem Mityát. Ezt könnyebb volt elhatározni, mint megtenni. Vállára tettem a kezem — nem használt. A fülébe ordítottam — válaszul horkolni kezdett. Alaposan megráztam. Ez sem

használt. Minél erősebben ráztam, ő annál hangosabban horkolt.

Beletörődtem abba, hogy kenyér nélkül, kanállal eszem meg a lekvárt. Mikor a keltegetést abbahagytam — Mitya felébredt.

— Csakhogy végre felébredtél, Szvetlána! — így kezdett szóba. — Azt hittem, holnapután estig alszol.

— Nincs kenyered, Mitya?

— Kenyerem? Az nincs. De van szalonnám, van csokoládém és dohányom is van.

— De nekem kenyér kell!

Mitya mélyet sóhajtott és jobbjával legyintett. Ezzel a mozdulattal — alkalmasint — azt akarta tudomásomra hozni, hogy reménytelen esetnek tart. Cigarettát csavart, rágyújtott, aztán nagyot nyögve feltápászkodott. Fejét kis híján a mennyezetbe verte. Mitya ugyanis közel két méter magas.

— Miért ragaszkodsz a kenyérhez? — kérdezte elnéző fölényességgel. Mindig úgy beszélt velem, mint egy kisgyerekkel. Pedig össze-vissza is csak két esztendővel idősebb nálam. Ő *csak* huszonhároméves múlt, én pedig két hónap múlva, márciusban *már* huszonegyéves leszek. És — ami a rangunkat illeti — mindketten hadnagyok vagyunk. Tehát semmi jogcím a fölényeskedésre. Az a gyanúm, hogy Mitya azért fölényeskedik velem, mert ő fiú, én pedig *csak lány* vagyok. *Csak lány*, ezt természetesen nem én gondolom így, de ő valószínűleg így gondolkozik. Csak! Hm...

— Miért ragaszkodsz a kenyérhez?

— Azért ragaszkodom a kenyérhez, mert baracklekvárt sohasem szerettem szalonnával enni. Se dohánnyal. És te?

Mitya nagyot ásított, aztán jobbjával ismét legyintett.

— Adj kölcsön egy törülközőt! — mondotta. — Az se baj, ha tiszta.

Míg én tiszta törülközőért a szobában jártam — a törülköző a hátizsákom mélyén volt — Mitya megmosakodott. Mikor megtörülközött, nekilátott, hogy pár centiméteres fésűjével valahogy rendbehozza hatalmas, lenszőke üstökét. A fésű eltört. Mitya nagyot sóhajtott és vizes haját begyömöszölte szőrmesapkája alá.

— Ülj a szoknyádra és várj! Mindjárt hozok kenyeret. Félmázsa elég lesz?

— Egy félkiló is elég, Mitya.

Visszamentem a szobába, ahol — ezt elfelejtettem megemlíteni — a padlón, békésen horkolva négyen feküdtek. Az ablakhoz álltam. A félig-meddig befüggönyözött ablak piszkos, törött, zsíros újságpapírossal úgy-ahogy összetákolt üvegén keresztül keveset láttam, de azt láttam, hogy az utca már nem sötét. A letaposott havon vöröses-sárga fény *hullámzott*, nem nagyon távoli tűz visszfénye.

— Távolság 810... Tűz! — vezényelt, a horkolást pár pillanatra abbahagyva Voroncov Petyka.

Petyka már ismét horkolt, amikor álmában adott parancsára válasz érkezett. Most Ivanov hadnagy beszélt álmában.

— Meg kell etetni a foglyokat! — mondotta és tovább horkolt.

Ezek ketten — amikor alszanak — néha órákon át beszélgetnek ilyeténképpen. Más szórakozás híján gyakran hallgatom őket. De most más szórakozásom akadt. Kint egyre erősödött az ágyútűz. Aztán az egész ház megremegett. Az ablaküveg nagy zajjal hullott a padlóra. Valahol, nem is nagyon messze, valami felrobbant. Alkalmasint egy lőszerraktár.

Mitya visszaérkezett, hátán egy zsák kenyérrel, kezében egy üveg vodkával. A vodkát az asztalra állította, a zsákot a padlóra ürítette.

— Egyél! — mondotta a jó félmázsa kenyérre mutatva. — Ha kevés, hozok még.

— Mi robbant fel, Mitya? Lőszerraktár?

— Nem is halastó.

— A miénk?

— Az övék! Egyél!

— Távolság 540! — vezényelt Voroncov.

ESTE TÍZKOR parancsot kaptunk: be kell mennünk Budapestre, szállást foglalni a hadosztályparancsnokság számára. A hadosztály holnap reggel hat óra húsz perckor indul Budapest felé. Reggel hétig készen kell lenni a hadiszállásnak, azon a környéken, amelyet Ignatyov tábornok Voroncov százados térképén megjelölt: a Keleti pályaudvar környékén. A frontvonal — amennyiben utcai harcokban ilyenről beszélni lehet — már majd egy kilométerrel maga mögött hagyta a Keleti pályaudvart.

Egy teherautón kilencen indultunk el: Voroncov százados, Leonov Mitya hadnagy, öt géppisztolyos vörös katona, a soffőr és én. Mielőtt elindultunk, alaposan kioktattak minket. Előbb katonai oktatást kaptunk, aztán politikait. A katonai oktatás lényege az volt, hogy *vigyázzunk magunkra*. A politikai oktatás lényege az volt, hogy *vigyázzunk másokra* — Budapest népére. A politikai oktatást Usakov vezérőrnagytól, a hadsereg politikai osztályának vezetőjétől kaptuk, aki véletlenül ott volt, amikor Ignatyov tábornok útnak indított minket. Usakov — *véletlenül* mindenütt ott van.

— Meg tudja mondani, Leonov hadnagy — fordult Mityához, — hogy mi a különbség az *elfoglalás* és a *felszabadítás között*?

— *Megmondani* nem tudom, tábornok elvtárs — felelte Mitya — de *megmutatni* tudom.

— Többet ígérsz, mint amennyit kértem. Jól van, fiú — mondta Usakov és most hozzám fordult.

— Kovács hadnagy, maga persze ismeri Budapestet?

— Apám meséiből.

— Van rokona Budapesten?

— Nagyanyám — apám anyja ott él, vagy legalábbis ott élt a háború előtt. Apám, amikor még a Don mellett harcoltunk, felírta nagyanyám címét, hogy ha majd ideérünk, keressem fel.

— Okos ember az apád, Szvetlána!

Usakovnak az volt a szokása, hogy amikor valakivel elégedett, akkor tegezi. Most engem is tegezett.

— Add ide a címet, Kovács hadnagy! Köszönöm. Voroncov Petyka, keresd meg a térképen.

A térkép, Budapest és környékének nagyméretű, domborművű térképe ott állott Ignatyov tábornok dolgozószobájának közepén, egy hatalmas asztalon. Tegnap ezen a térképen még rézdrótok mutatták az utat, melyet a szovjet nehéztüzérség lövedékei fognak megtenni, hogy utat nyissanak a gyalogság számára. A drótokat már eltávolították a térképről, a nehéz tüzérség már útban volt Berlin felé.

Voroncov meglepő gyorsan találta meg az utcát, amelyikben nagyanyám lakik, vagy lakott. A Rottenbiller-utcát.

— Kellemes véletlen, Szvetlána, — mondotta Voroncov, — nagyanyád azon a környéken lakik, ahová mi megyünk.

— Indulnotok kell! — sürgetett Ignatyov.

— Ne csináljatok semmi bolondságot! — búcsúzott tőlünk Usakov.

— Milyen bolondságra gondol, tábornok elvtárs? — kérdezte Mitya.

— Én mindenféle bolondságokra gondolok, fiaim — de azt szeretném, ha ti semmiféle bolondságra nem gondolnátok.

ANYAI NAGYANYÁMTÓL, aki Voronyezs-környéki parasztasszony, gyermekkoromban gyakran hallottam, hogy nyugalom csak a sírban van, de ott aztán van.

— Aki ott alszik, az jól alszik — mondogatta nagyanyám, aki már tizenöt esztendő előtt fölkészült a halálra, de mindmáig jó erőben és egészségben él — és az utóbbi években már nemigen gondol arra, hogy egyszer minden ember meghal. Egy kolhozt vezet és se ideje, se oka nincs arra, hogy a halálra gondoljon.

Visszatérve nagyanyám igazságára, tapasztalatom szerint ez sem általános érvényű. Egy éjszakát sírban, sírboltban töltöttem. Nyugtalan, álmatlan éjszaka volt.

A dolog így esett:

Amikor Kispestről (Ignatyov hadiszállásáról) elindultunk, már sötét este volt. Januárban korán sötétedik és mi későn indultunk. Az autólámpákat nem volt szabad meggyujtani. Pest égő házai még messzi voltak tőlünk — és azok is inkább füstöltek, mint világítottak. Igaz, utunk egy-egy szakaszát valóságos fényáradattal öntötte el a távoli tűz (az utat szegélyező házromok, sőt az utcán heverő holttestek is annyi fényt kaptak, hogy lángolni látszottak), de a nagy fényességből ismét homályos utakra kanyarodtunk és ilyenkor ugyancsak vigyáznia kellett a soffőrnek.

Az út többhelyütt teljesen el volt torlaszolva. A kilőtt tankokat traktorok vontatták el az útból. Aki holnap utazik erre, azt már a tankok sem akadályozzák. Minket még a tankoknál is jobban zavartak a rendcsináló traktorok. Mitya úgy vélte, hogy ezen a megfigyelésen egy élelmes filozófus fél életén át elrágódhatna. Nem tudom, van-e valami igazság abban, amit Mitya mondott, de azt tudom, hogy mi fél éjszakán át küzködtünk és még sem jutottunk el a Baross-térig. A Baross-teret — a Keleti pályaudvart — csak hajnalban értük el. De már éjféltájban közel voltunk a célhoz. Pár perccel éjfél után egy útkereszteződésnél szovjet járőr állított meg bennünket. A járőrt egy százados vezette. A százados pár percig suttogva tárgyalt Voroncov Petykával.

— Nem mehetünk tovább, gyerekek — közölte velünk a tárgyalás eredményét Petyka. — A németek erősen lövik a Keleti pályaudvarhoz vezető utakat.

— Az a kötelességük! — vélte Mitya. — Azért fizetik őket.

— Ne szellemeskedj! — mordult rá Voroncov. — Éjjeli szállásra húzódunk.

A járőr egyik katonája a soffőrünk mellé ült és vezényelt:

— Jobbra. Egyenesen. Jobbra. Balra...

Néhány percnyi ide-oda kanyargás után a soffőr mellett ülő katona megállást parancsolt.

— Helyben vagyunk! — mondotta.

Amikor az autóból kiszálltunk, csak akkor vettük észre, hogy temetőben vagyunk, egy hatalmas (kastélynak is beillő) sírbolt előtt. A soffőr autónkat (a helyet ismerő katona útmutatása alapján) úgy helyezte el, hogy azt a sírbolt testével védte a német tüzérség gránátjaitól. Minket a mindenttudó katona a sírboltba vezetett.

— Kissé hűvös — mondotta — de különben nagyon barátságos hely.

A sírboltban már aludt egy vörös katona. Amikor mi bebotorkáltunk — felébredt. Achmed volt, az ördöngős tatár, aki (mint később megtudtuk) másodmagával huszonhat órán át, megszakítás nélkül foltozta a szétlőtt telefonhuzalokat. Társa megsebesült. Visszavitték Kispestre. Ő ide húzódott — aludni. Nagyon örült, hogy felkeltettük. Legalább is ezt erősítgette. Ugyanis olyan éhesen ment aludni, hogy kizárólag szerzetesekkel álmodott.

Achmed mécsest gyujtott. Mikor a sovány világosságban megláttuk a mauzoleum falainak hatalmas márványtömbjeit, fázni kezdtünk. Kézről-kézre járt Mitya vodkás kulacsa. Amikor kiürült, Voroncov húzott elő nadrágzsebéből egy félliteres üveget. A kripta kőpadlóját nedves szalma takarta.

Letelepedtünk és egy kis órán át szótlanul ettünk. Mitya és Achmed egypárszor megpróbálkoztak beszélgetést kezdeni, de hogy mi hallgattunk, ők is elhallgattak. Csak a közeli belövéseket kísérte Achmed egy-egy szűkszavú megállapítása.

— Gránát... Akna... Gránát...

— Húsz perc mulva két óra — állapította meg Voroncov. — Aludni, gyerekek!

Leheveredtünk. Eddig a mauzoleum tömör falai csak a német aknák robbanásától remegtek. Most a fiúk horkolása is meg-megremegtette az épületet.

Usakov tábornok megparancsolta, hogy semmi bolondságra ne gondoljunk. A parancsot megszegtem: egész éjszaka bolondságokon járt az eszem. Azt hiszem, ez elég természetes. Abban a városban voltam, ahol apám született, ahonnét huszonhat esztendő előtt menekülnie kellett és

ahol (bár negyedszázada nem volt itt) egy kicsit mindig élt... Zoltán bátyám (aki két esztendő előtt a Don mellett halt hősi halált) gyakran ugratta édesapánkat ilyeténképpen:

— Most moszkvai magyar vagy, apa. És ha egyszer visszamész Budapestre, ott pesti orosz leszel.

Apánk, aki nehéz viszonyok között is mindig jókedvű volt, ilyenkor elkomolyodott.

— *Munka mindenütt van* — mondotta elgondolkozva. — *És jó kommunistára mindenütt szükség van.*

Apám nagyon ritkán beszélt Magyarországról, mert az ő számára nagyon-nagyon fontos volt minden, ami Magyarország sorsával összefügg. Nem alkalmas téma — tréfás beszélgetésre. Mi ketten — Zoltán és én — azért nem beszéltünk sokat Magyarországról, mert a mi számunkra Magyarország nagyon távoli valami volt, így is mondhatnám: elvont fogalom. Amikor egész kicsik voltunk, apa gyakran mondott nekünk magyar meséket. De ő is csak néhány magyar mesét tudott, azokat ismételgette. Néha össze is zavarta a meséket. Ilyenkor mi ketten — Zoltán és én — kiigazítottuk tévedéseit. Valamivel később, apám magyar versekre tanított minket. A Don melletti harcok után a magyar raktárakban találtam egy Petőfi kötetet. Ebben a könyvben láttam viszont a verseket, amelyeket apámtól tanultam. Könnyű volt megállapítani, hogy apa a verseket (melyeket olyan szívesen és lelkesen szavalt) hibásan tudta.

Mialatt mozdulatlanul hevertem a sírbolt padlójára hintett nedves szalmán, bár nem akartam gondolkozni, nem tudtam megszabadulni azoktól a gondolatoktól, amelyek nem engedték, hogy elaludjak. Mult, jelen, jövő... Hogy elálmosodjak, verseket mondottam magamnak. Felváltva Puskint és Petőfit. Puskin — Petőfi. Petőfi — Puskin...

MITYA ébresztett fel.

Apám bizton megkérdi majd, hogy mit álmodtam az első éjjel Budapesten. De akárhogy is törtem a fejem, nem emlékeztem az álmomra. Majd kigondolok apám számára valami szép álmot, hadd örüljön. Alaposan bereggeliztünk és felkerekedtünk.

Kint még sötét volt. Mitya zseblámpája végigkutatta a mauzoleum homlokzatát.

— Nézzük meg, ki volt a házigazdánk?

Én betűztem ki a nevet:

— *Deák Ferenc.*

— Ki volt az? — kérdezte Mitya.

— Nem tudom — feleltem.

Mialatt a sírok között, a kijárat felé botorkáltunk, Voroncov elmondotta, hogy ki volt Deák Ferenc. Nagyon rossz véleménnyel volt házigazdánkról. Mialatt beszélt, én is emlékezni kezdtem, hogy valamikor hallottam, vagy olvastam valamit Deák Ferencről.

— Honnan tudod te ezt olyan jól? — kérdeztem Petykát.

— Ha egy ország hadseregével verekednünk kell, meg kell ismerni alaposan az országot, hogy tudjuk a *gyengéit* — felelte nagyon komolyan Voroncov. — Ha pedig fel akarunk szabadítani egy országot, még százszor alaposabban meg kell ismernünk az országot és népét, hogy tudjuk az *erősségeit.*

— Úgy beszélsz, mint egy békebeli szemináriumvezető — mondotta Mitya.

Voroncov nem felelt.

Kiértünk a temető kapujához. Teherautónk eddig mögöttünk jött. Most felszálltunk rá. A soffőr mellé Achmed ült, aki azt állította magáról, hogy kitűnően ismeri Buda-

pestet. Voroncov a térképen megállapította, hogy hol vagyunk és megmutatta a soffőrnek, merre van a Baross-tér.

Elindultunk, de már egy perc mulva ismét megállottunk. A Baross-térre úgy hullott az apró gránát, mint a jégeső. Hogy a Baross-térnél vagyunk, azt egy nagykendős, nadrágos asszonytól tudtuk meg, aki franciául kenyeret kért tőlem. Magyarul feleltem és egy egész cipót adtam neki.

— Azt hittem, hogy katona — mondotta az asszony, aki nem mert a cipó után nyúlni.

— Katona vagyok — feleltem.

— Dehát akkor... honnét tud magyarul?

— Vegye el a kenyeret — válaszoltam. — Azt mondotta, hogy éhes...

Az asszony elvette a cipót és elszaladt a Baross-tér felé. A gránátoktól nem félt annyira, mint attól, hogy visszakérem a kenyeret.

Voroncov parancsára az autó felment a járdára és egy házhoz lapult. Voroncov, Achmed, a soffőr és egy géppuskás katona az autó mellett maradt, mi többiek, Voroncov parancsára, lementünk a ház pincéjébe. A pincébe vezető utat a falakra festett nyilak mutatták.

Amikor otthagytuk az autót, Voroncov az eget vizsgálta.

— Sólymaink*) arrafelé húznak, ahonnét a németek lőnek. Remélem, rövidesen csend lesz a Baross-téren.

Ahogy mi a lépcsőn lefelé mentünk, meleg, nedves, nagyon nehéz szag ütötte meg az orromat. *Bunkerben nevelődött* szaglóérzékem jelezte, hogy itt tegnap vagy tegnapelőtt fertőtlenítettek, vérhasos beteg vagy betegek után.

* A szovjet repulők népszerű neve : Sztálin sólymai.

A tulajdonképpeni pincébe, ami óvóhelyül szolgált, nem jutottam el. A lépcső valami folyosófélébe torkolt. A folyosó sötét volt. Amikor felkattintottam zseblámpámat, felsikoltottam. A hosszú folyosó padlóján egymás mellett, olyan szorosan, mint teli dobozban a gyufák, mozdulatlan emberek feküdtek — asszonyok, gyerekek, férfiak. Olyan mozdulatlanok voltak, hogy első pillanatban halottaknak néztem őket. De a halottak nem nyögnek és nem nyöszörögnek. A padlón élő emberek mozdulatlanul feküdtek, mint a halottak. De ziháltak, sóhajtoztak, nyöszörögtek.

Pár pillanatig mereven álltam. Az utolsó években sok mindent tapasztaltam. Közben megtanultam, hogy a legérthetetlenebb dolgoknak is természetes okaik vannak, — csak meg kell találni ezeket az okokat.

Lehajoltam és lámpámmal arcába világítottam a hozzám legközelebb fekvő leánynak, illetve annak, aki lámpám fényénél leányra hasonlított. A lámpafényre kinyitotta szemét és pár másodpercig rémülten nézett reám, aztán ismét becsukta a szemét. Az arca sovány volt és sápadt, ajka (legalább is a lámpa fényénél) duzzadt, szederjes.

— Mi baja van? — kérdeztem.

A kérdést néhányszor megismételtem, de választ nem kaptam.

— Mi baja van? — kérdeztem most egy öreg embert, ki balkezét (mikor lámpám fénye arcát érte) védekezően tartotta maga elé. Arcát szürke szakáll borította, kis sovány, piszkos keze reszketett.

— Mi baja van, bácsi?

— Éhes vagyok!

A választ inkább sóhajtotta, mint mondotta. És mintha *varázsigét* mondott volna, amely megoldja a *némákká átkozott* emberek nyelvét, a sötét folyosó egyszerre beszélni

kezdett. Kiabált. Asszonyok, gyerekek, férfiak — rekedt és visító hangja egybeolvadt.

— *Éhes vagyok!*

Tudom, hogy ez lehetetlen, de akkor mégis meg voltam győződve arról, hogy nemcsak a némák szólaltak meg, de a ház kövei is kiabáltak, ordítottak:

— *Éhes vagyok!*

Nem tudom, válaszoltam-e valamit. Azt hiszem, némán állottam — pár pillanatig. Aztán elszaladtam. Csak amikor a friss levegőn voltam és az *ágyúdörgéstől idegeim kissé megnyugodtak*, csak a friss levegőn vettem észre, hogy a lépcsőn Mitya támogatott föl.

Voroncov a földön feküdt, a hóborított földre fektetett sátorlapon és zseblámpája sárgás fényénél a térképet tanulmányozta. Mitya csendes hangon jelentést tett neki arról, hogy mit láttunk és hallottunk.

Voroncov pár másodpercig hallgatott, megvakarta a fejét és kutatón nézett az arcomba. Aztán Mityára nézett és neki adta a parancsot.

— Azt a zsák kenyeret, ami az autónkon van, vidd le a pincébe!

— És nekünk mi marad? — kérdezte Mitya.

Leonov hadnagy, a D-12548. számú katonai teherautón lévő zsák kenyeret leviszi a pincébe. Hátra arc! — parancsolt Voroncov százados.

Mitya tisztelgett.

— Úgy lesz, százados elvtárs! — mondotta rekedten.

— Na, jól van, Mitya — szólt engesztelően Voroncov. — A kenyeret kiosztod, a zsákot visszahozod és aztán három percig gondolkozol azon, amit Usakov elvtárstól hallottál.

— Úgy lesz, százados elvtárs!

Mitya hátára kapta a zsákot és szaladt a pincébe.

Az ágyútűz alábbhagyott. Csak itt-ott dörrent egy gránát és sivított egy-egy akna — egyre ritkábban. Autónknak támaszkodva, a Baross-teret néztem, amelynek házai lassan kibontakoztak az egyre halványodó szürkeségből. Számolni kezdtem a téren fekvő halottakat. Negyvenkilencig számoltam, aztán abbahagytam a számolást.

Mitya visszajött a pincéből.

— Százados elvtárs — fordult Voroncovhoz — engedje meg, hogy néhány üveg vodkát is vigyek a betegeknek.

— Jó fiú vagy, Mitya — felelte Voroncov. — Gyorsan gyere vissza, az út szabad.

Az ágyútűz elült.

KOVÁCS JÁNOS

AMIKOR AZ ÁGYÚTŰZ gyengülni kezdett, a tér túlsó oldaláról, egy utcából, amely a térbe torkolt (mint később megtudtam, abból az utcából, ahol nagyanyám lakása volt) a teret fényszóró világította meg. A fényszóró kutató fénycsóvája lilás-vörösre festette a téren fekvő tárgyakat, amelyek egyszerre éles körvonalat kaptak. Ezért tudtam számolni a holttesteket. Mint már mondottam, negyvenkilencig számoltam. A negyvenkilencedik holttest egy szovjet katona holtteste volt, sovány és hihetetlenül hosszú. A hátán feküdt. Géppisztolyát úgy ölelte magához, mint anya a gyermekét. A halott arcát nem láttam. Nem számoltam tovább. A tér közepén — azt hiszem a városi villamos sínein — három vasúti teherkocsi állott. A középső tüzet fogott, de — bár a tüzet senki se oltotta — gyorsan elaludt.

— Azokat a teherkocsikat messzire el kell kerülnünk — utasította Voroncov a soffőrt. Alighanem bombák vannak bennük, vagy dinamit, vagy valami hasonló.

(Mint később megtudtuk, a három teherkocsi közül egy üres volt, kettőben holttestek voltak. Szovjet katonák,

magyar honvédek, magyar asszonyok és gyerekek csonttá-fagyott holttestei. Hogy kik gyömöszölték a holttesteket a kocsikba és miért, azt sohasem tudtuk meg.)

— Nem tanácsos a parancsnokságot a tér, a pályaudvar közelében szállásolni el, százados elvtárs — vélte Achmed — A pályaudvar rövidesen megint ágyútűz alá kerül. A tűzvonal közvetlen közelében kell maradni, oda nehéz-ágyúval nem lőnek, nehogy a sajátjaikat találják.

Voroncov nem válaszolt. A soffőrrel tárgyalt.

Amikor Mitya, — aki négy vodkás üveget vitt a pincébe — visszajött (és anélkül, hogy jelentést tett volna) felült az autóra, Voroncov parancsot adott az indulásra.

Autónk széles félkörben megkerülte a vasúti teherkocsikat és abba az utcába húzódott be, ahonnét a fényszóró festette a teret lilás-vörösesre. Harminc-negyven méternyire mentünk be az utcába. Ott autónk rákanyarodott a járdára és egy éppen maradt ház falához símulva megállott. Voroncov leugrott.

— Szvetlána és Achmed velem jön. Mitya, te vigyázol az autóra. A motort ne állítsd le! — utasította a soffőrt.

Aztán hozzám fordult:

— Golyót a csőbe, kézigránátot dobásra készen! Gyertek utánam.

Egy perc alatt ismét a Baross-téren voltunk. Ezalatt a perc alatt a fényszóró kialudt. A tér most szürke volt és reménytelenül sivár. Két asszony térdelt egy döglött, felfuvódott hasú ló mellett. A dögből hosszú késekkel húsdarabokat vágtak ki.

— Mi az asszonyok, mit csináltok? — kérdeztem.

Az egyik asszony felállott.

— Ne sajnálja tőlünk ezt a kis húst — mondotta

halkan, majdnem suttogva. Ha mi nem visszük el, elviszi más. Három gyerekem van...

— Gyere, Szvetlána — szólt rám Voroncov.

Nem volt időm válaszolni az asszonynak.

A tér sarkán egy őrmester állott, zömöktermetű, vöröshajú lány, vállán fegyverrel, kezében — a forgalmat irányító — kis, vörös zászlóval.

— Milyen messze vagyunk a tűzvonaltól, őrmester? — kérdezte Voroncov.

— Errefelé több mint egy kilométernyire — mutatott az őrmester abba az irányba, ahonnét jöttünk, a Rottenbiller-utca felé. — Erre pedig, a Dunának vezető úton, úgy ötszáz méternyire.

— Ezt az utcát, ha nem tévedek, Rákóczi-útnak nevezik? — érdeklődött Voroncov.

— Valami olyasminek, — felelte az őrmesterlány.

— Rákóczi Ferenc, — mondottam én.

— Az! — felelte Voroncov.

A Rákóczi-út nagyjából ugyanolyan volt, mint a többi pesti utca. Két sor betörtablakú, tetőnélküli ház szegélyezte, amelynek földszintjén kiégett üzlethelyiségek sötétlettek. Az úttesten — a letaposott, kormos havon — holttestek hevertek — döglött lovak, szétlőtt autók, törött fegyverek és sárgaréz töltényhüvelyek között. Egyik-másik ház füstölt.

Egy elhagyott, üres ház elkedvetleníti az embert. Egy elhagyott üres utca megfélemlíti. Az elhagyott ház úgy hasonlít a lakott házra, mint holttest az életerős emberre.

— Ha az ember arra gondol, hogy ezekben a házakban még nem is olyan régen emberek laktak — mondottam elgondolkozva — az embernek elszorul a szíve.

— Hát akkor inkább arra gondolj, Szvetlána, hogy

ezekben a lakatlan házakban rövidesen emberek fognak lakni! — felelte Voroncov Petyka.

Közelünkben gránát csapott le. Egy tetőnélküli házról téglatörmelék hullott a járdára. Pár pillanatig a falhoz lapulva, szótlanul állottunk. Egy kapu aljából négy tüzér aknavetőt tolt ki az úttestre. Gyorsan céloztak. Töltöttek lőttek, töltöttek, lőttek... Amilyen gyorsan jöttek, olyan gyorsan húzódtak vissza a sötét kapualjba. Egy másik házból egy mozsárágyú valósággal kiugrott és három lövést adott le. Csak akkor láttuk, hogy az ágyú visszahúzódott, mikor bomladozni kezdett a sűrű füst.

— Rossz helyen kereskedünk, Szvetlána! — állapította meg Voroncov Petyka, mikor (gyors egymásutánban) három akna vágott le az úttestre. — Gyerünk vissza, nagyanyád utcájába!

— Nna... Nagyanyámról egészen megfeledkeztem! Igazán szégyenlem magam.

— Ugyan, Szvetlána... Ha nem feledkezel meg a nagyanyádról, hanem egyre róla fecsegsz, akkor azt szégyenlenéd, hogy ilyenkor... Hagyjuk ezeket a lelki finomságokat! Inkább mosd meg a kezedet. Ki tudja, mihez értél abban a síró pincében.

Voroncov zsebéből lapos, kölnivizes üveget kotort elő. Fogával kihúzta a dugót. Menetközben mostam meg kölnivízzel a kezemet, aztán az arcomat is megmostam. Petyka egy (majdnem teljesen tiszta) zsebkendőt adott. Azzal megtörölköztem. Aztán Petyka is megmosakodott. Az üres kölnivizes üveget zsebre vágta.

— Szeretnék mondani neked valamit, Szvetlána.

— Hát akkor mért nem beszélsz?

A közvetlen közelünkben gránát robbant. Valamivel távolabb még kettő. Előírásszerűen hasravágódtunk.

— Mit akarsz mondani, Petyka? — kérdeztem, mikor talpraugrottunk.

— Most csak azt, hogy siessünk vissza, nagyanyád utcájába. Ez a Rákóczi-út nem valami biztonságos hely.

— Csak nem félsz? — kérdeztem ajkbiggyesztve.

— De igen, félek! Csak a gyáva ember tagadja, hogy fél. Én mindig félek, vagy legalább is óvatos vagyok. Óvakodok a céltalan, esztelen hősködéstől. Persze te...

— Jól van, jól, Petyka. Mindenben igazad van. Csak abban nincs igazad, hogy rögtön ordítasz.

— Én nem ordítok, csak... Na jó, hagyjuk!

Csak mikor a Baross-térre értünk, vettük észre, hogy Achmed elmaradt tőlünk. Nagyanyám utcájában utólért minket. Egy magyar honvédet hozott magával.

A honvéd alacsony, nagyon sovány ember volt. Köpenyt nem viselt. Elnyűtt, piszkos ruhája lógott róla és lötyögött rajta. Őszülő fején fülig szaladt a sapka.

— Úgy megörült nekem az árva, mintha az édesanyja lennék, vagy egy teli pálinkásbutykos.

— Kikutattad?

— Nincs ennél a jámbornál semmi fegyverféle. Mikor felszólítottam, hogy adja meg magát, ezt adta ide, ezt az elgörbült cipőhúzókanalat.

— Hm... Nnna és most mit csinálsz vele?

— Ignatyov tábornok — Árbóc őrmester — szokta mondani, hogy egy jó háztartásban minden használható. Valamire ez is csak jó lesz.

— Jól van, Achmed. Ha annyira belészerettél ebbe a honvédbe — strázsáld.

— Nem kell ezt strázsálni, százados elvtárs. Akkor se hagyna itt minket, ha kergetnénk. Meglátja, még hasznát vesszük.

Pár percig elbeszélgettem a didergő honvéddel. Mezőgazdasági cseléd — az egyik Eszterházy uradalomból. Négy gyereke van és ő már közel négy esztendeje katona. Volt a Donnál és Ukrajnában is volt.

— No és mit látott a Szovjetúnióban?

A honvéd nem felelt. Mikor a kérdést megismételtem, elmagyarázta, hogy Magyarországon a föld eddig az uraké volt, a szegénység meg csak álmodott a földről. — De most már másképpen lesz, most a cseléd elkergeti az urakat, meg az ispánt, meg a szolgabírót, meg a csendőröket és elveszi a földet.

— Honnét tudja, hogy így lesz? Olvasta?

— Olvasni éppen nem olvastam, mert nem szokásom az olvasás, de azért tudom, amit tudok. Ha a kisasszony nem hiszi, hogy így lesz, kérdezze meg akármelyik orosz parasztot, hogy náluk hogyan csinálták és akkor azt is megtudja, hogy mi hogyan fogjuk csinálni. Volt aki aranykeretes szentképet hozott magával Ukrajnából, volt aki betegséget hozott, én meg ezt hoztam, amit mondok.

— Hogy hívják?

— Mint az apámat és az idősebbik fiamat — Kovács Jánosnak.

— És mint az én apámat! — csúszott ki a számon.

A fogoly honvéd szemrehányóan nézett rám. Bizonyosra vette, hogy rossz tréfát űzök vele. Lesütötte a szemét, — nagyon szégyenlette, hogy ilyen rossz vagyok.

— Lőnek a kutyák! — szólalt meg hosszú hallgatás után.

Ebben igaza volt. A németek ismét lőtték a Baross-teret.

Míg én Kovács Jánossal beszélgettem, Voroncov és Achmed felfedezett egy pincét, ami alkalmas lesz hadiszállásnak. Tágas és jó erős. Borospince volt. Még most

jtele van — üres hordókkal és borszaggal. Akik ott vészelték át a harcokat — megszöktek. Alkalmasint nem a hordók elől, hanem azoktól, akik a hordók fenekét beverték.

Elmondottam Voroncov Petykának, hogy miket mesélt Kovács János. Voroncov a honvédet felparancsolta a teherautóra. Mitya, Achmeddel, két géppisztolyossal és a fogoly honvéddel kikocsizik Kispestre, jelentést tenni.

Mi többiek addig őrizzük a hadiszállást.

A BOROSPINCÉT elfoglalta a parancsnokság. Az üres hordókat kidobálták az utcára. Később egyenként visszagurították a hordókat — tüzelőnek.

A hadosztálytörzzsel Ignatyov is bejött Pestre. Nagyon rosszkedvű, ingerlékeny volt. Mikor megkérdeztem tőle, hogy mi bántja, rámmordult, hogy a magam dolgával törődjek. Magához intette Voroncov Petykát és pár percig suttogott vele.

— Úgy lesz, tábornok elvtárs! — jelentette Voroncov, mikor Ignatyov egy kézmozdulattal elbocsátotta.

— A kísérőidet gondosan válaszd meg, Petyka — és vigyázz magadra.

— Úgy lesz, tábornok elvtárs!

— Mi baja van Árbocnak? — kérdeztem Petykától.

— Visszanyomták a mieinket. Innen háromszáz-négyszáz méternyire közelharc folyik. Odamegyünk megállapítani, hogy mi történt.

Voroncov parancsára Mitya, Achmed és én teherautóra ültünk. Nyolc géppisztolyos katona szállt fel mellénk.

— Okos dolog autón menni a tűzvonalba? — kérdeztem Petykától.

— Az autó nem minket visz, hanem sebesültekért

megy — felelte Petyka, mielőtt felült a soffőr mellé. Mi félúton kiszállunk.

Néhány perc múlva már a közvetlen közelünkben kattogtak a gépfegyverek. De abban az utcában, ahol mi szálltunk le az autóról, — a Népszínház-utcában — se barát, se ellenség.

— A soffőr és két géppisztolyos az autón marad — intézkedett Voroncov.

— Az autót betolod egy kapu alá — parancsolt a soffőrre. — Amíg vissza nem jövök, nem mozdulsz. Ha én nem jövök vissza — Leonov hadnagy elvtárs a parancsnok.

— Úgy lesz, százados elvtárs!

A falhoz lapulva, libasorban igyekeztünk a hallható (túlságosan jól hallható), de egyelőre még láthatatlan cél felé. Elől Voroncov, mögötte én.

— Hová, Petyka? — kérdeztem.

— Majd kiderül!

Mitya (vagy tíz méterrel a hátunk mögött) veszett káromkodásba tört ki. Achmedet szidta, fenyegette.

Voroncov megállást parancsolt és visszafordult.

Kiderült, hogy Achmed a maga külön foglyát— Kovács Jánost — nem hagyta Kispesten, visszahozta Pestre és a fogoly honvéd most velünk együtt igyekszik a tűzvonal felé. Sok idő nem volt a tanácskozásra, Voroncov közölte Achmeddel, hogy lecsukatja. A honvédet meg hátrakergette.

— Ha még egyszer a szemem elé kerülsz, agyonlőlek!

Petyka ismét a menet élére állott.

— Óvatosan, gyerekek!

Egy széles útra értünk, amely keresztezte a Népszínház-utcát és a Rákóczi-utat. Előttünk hatalmas, sötét

épület — alkalmasint valami színház. A színház eltakarta előlünk a német állásokat, hallottuk, de nem láttuk a géppuskáikat. De azt láttuk, hogy hová lőnek. A színházzal szemben — a Rákóczi-út és az azt keresztező út sarkán — egy kávéház vagy vendéglő-helyiség van. Annak hatalmas, üveg és keretnélküli ablakain át a mieink lőtték a (számunkra láthatatlan) ellenséget, melynek tüze a kávéházépületre és méginkább a szomszédos házakra irányult. Egyszerre negyven-ötven géppuska kattogott. A legtöbb golyót a színházépület kapta. A két állás nagyon közel volt egymáshoz: kézigránátok is repültek, de a két tűzforrás nem illett össze. Sok tűz, kevés hatás. Majdnem semmi.

— Állj! — vezényelt Voroncov. — Lapuljatok a földre. Hangtalanul, mozdulatlanul feküdni!

Voroncov nevetségesen viselkedett. Legalábbis én nevetségesnek találtam, hogy az ellenség közvetlen közelében, ahol bármely pillanatban tüzet kaphatunk, sőt szuronyt is — Voroncov Petyka kiterítette maga elé a földre a térképet és jó két percen át tanulmányozta.

— Utánam! — vezényelt suttogva, mikor a térképet végre megúnta. Olyan lárma volt körülöttünk, hogy az ordítást se hallottuk volna meg, de Voroncov azért suttogott. És csodálatosképpen — a suttogást meghallottuk.

Átkúsztunk az utcánkat keresztező széles úton és balra kanyarodva megkerültük a színházépületet. Még egy keskeny utcát kereszteztünk, aztán balra fordultunk. Mire megértettem, hogy mit akar Voroncov — már célnál voltunk: a hátulsó frontján voltunk annak a magas, sokemeletes háznak, ahonnét a németek tüzeltek.

Voroncov jól számított: az épület hátulsó frontját senki se őrizte.

Voroncov százados a szemével vezényelt.

Mi a szemünkkel válaszoltunk:

— Úgy lesz, százados elvtárs!

Másodpercek alatt mindnyájan elfoglaltuk a számunkra — fejbiccentéssel vagy karmozdulattal — kijelölt helyet.

Voroncov feszesen állott. Jobbját felemelte és mikor lesújtott vele, teli torokkal vezényelt:

— Tűz!

A vezényszóra — az őrizetlenül hagyott ablakokon át — tíz kézigránát röpült az épületbe, a németek közé. Mennydörgésre emlékeztető robbanás. Az épület megremegett. Ránk, kik ekkor már a földrelapulva feküdtünk, sűrűn hullott a vakolat és téglatörmelék.

Voroncov intett, — talpraugrottunk.

— Tűz!

Az első gránátrobbanás után a németek gépfegyvertüze hígabb lett. A második robbanás után — elült. De pár másodperc múlva ismét megszólalt egy német gépfegyver. A fejünk felett, a ház túlsó frontjával szembenálló épületet lőtte. Úgy látszik, a maradék németek azt hitték, onnét jött az áldás.

Voroncov szeme azt parancsolta, hogy maradjunk fekve. Ő maga is lefeküdt. De Mitya olyan izgatott volt, hogy nem tudta teljesíteni a parancsot, — talpraugrott. Ebben a pillanatban (egy emeleti ablakból) egy német esett ki, vagy ugrott le. Egyenesen Mityára. Mindketten elterültek, — alul Mitya, rajta a német. És a német jobbjában megvillant egy hosszú kés...

Valami vad, majdnem állati ordítás tört ki a németből. Fenyegetés és diadalordítás. Az ordítás egy másodperc tizedrésze alatt — halálhörgésbe fulladt. A német nyakából vastag sugárban szökött ki a vér. Kovács János, Achmed honvédje a haldokló sötétzöld kabátjába törölte véres kését.

Mire Voroncov — két ugrással — Mitya mellett termett, Kovács János már nyakszirten szúrta a németet. Egy pillanattal később egykedvűen törülgette hosszú késéről a friss vért.

A német ordítása ránkterelte a figyelmet.

Felülről előbb néhány téglát dobtak ránk, azután — az úttestre egy kézigránátot. Mire a kézigránát robbant, mi már az épületben voltunk. Az ablakokon át beugrottunk — a németek elől a németek közé menekültünk.

Sötétség és vérszag fogadott minket. Sóhajtozás, nyögés, hörgés. Elhagyott sebesültek között voltunk. Voroncov lámpája óvatosan végigtapogatta a hatalmas, emeletnyi magas helyiséget, — ami alkalmasint raktár lehetett (mint később megtudtuk, egy nagy áruház raktára). Halottak, sebesültek, eldobott fegyverek, ruhafoszlányok és a falakra tapadó véres húscafatok — más semmi.

— Itt maradtok, Mitya parancsnoksága alatt! Achmed, te velem jössz!

Voroncov és Achmed előrekúszott, mi (a parancs értelmében) fekve maradtunk. Tágrameresztett szemmel bámultunk a szurokfekete sötétségbe.

— Ne féljen, kisasszony! — suttogott mellettem Kovács János.

— Hogy kerülsz ide? — kérdeztem. A százados — megtiltotta...

— Mikor volt az! És különben is én nem értek oroszul, nem tudtam, mit tilt meg a százados.

— És hol szerezted a kést? Mikor kikutattak, nem volt nálad fegyver...

— Ha innét élve kerülünk ki, megint megmotozhatnak — mérget vehet rá, kisasszony, semmit se találnak. Leg-

feljebb azt a kulacsot, amit attól a toronymagas, mindig mérges hadnagy úrtól kaptam.

Mitya felkattintotta zseblámpáját.

— Én Voroncov után megyek, talán szüksége van rám — mondotta. — Szvetlána, átveszed a parancsnokságot.

— Hurrá! Hurrá!

Fejünk felett már a mieink csizmái döngtek. Többszáz csizma.

— Hurrá! Hurrá!

Pár pillanat múlva Voroncov és Achmed visszajött.

— A mi kézigránátjaink úgy megzavarták a németeket, hogy majdnem minden ellenállás nélkül megadták magukat. Pedig jóval többen voltak, mint a mieink — akik a kávéházból kiindulva megrohamozták őket. Menjetek ki az utcára — ott a földön fekve vártok meg. Nekem még egy kis dolgom van.

TÍZ PERC MÚLVA Voroncov értünk jött, egy főhadnagy kísérte, akit eddig nem láttunk. Ez a főhadnagy vezette a rohamot.

— Amit a tábornok ránkbízott, elvégeztük — mondotta Petyka. — Most még a nehéz sebesülteket kell elvinnünk az autóig, aztán megyünk vissza. Mityát előre küldöttem a jelentéssel.

A sebesülteket a színházzal szemben lévő kávéház — Emke — pincéjéből cipeltük ki. A pince telisteli volt boros, pálinkás, sörös és pezsgős üvegekkel. Érthető, hogy a könnyebb sebesültek rózsás hangulatban voltak. Mikor teherautónk huszonegy sebesülttel elindult Kispest felé, Voroncov a főhadnagytól átvette a foglyokat. Az épületben,

amelyet mi hátulról támadtunk volt meg, háromszáznál több német és huszonhat magyar tette le a fegyvert, huszonhat közhonvéd. Mi kísértük a foglyokat a Keleti pályaudvar mögötti, ideiglenes gyüjtőtáborba.

Mielőtt a foglyokat átadtuk a gyüjtőtábor parancsnokának, a mi honvédünk — Kovács János — különállította a magyarokat és beszédet intézett hozzájuk. Ilyenféleképpen:

— Igazság szerint mindegyiktek — külön-külön — huszonöt-huszonöt mogyorófapálcát érdemel, jól kimérve, a mezítelen ülepére. A német a bőrt is lenyúzza rólatok, az orosz földet ad a szegénységnek és ti mégis a németért harcoltok az oroszok ellen. Buta parasztok! Az akasztófát is megérdemelnétek, de én most az egyszer, utoljára megkegyelmezek nektek. Hanem csak egy feltétellel! Azt a huszonöt mogyorófapálcát, amit én most elengedtem nektek, amikor hazamentek, becsülettel kiméritek a jegyzőnek, a gazdatisztnek, a nagyságos intéző úrnak és a nagyságos főszolgabíró úrnak és a méltóságos úrnak, akié eddig a föld volt, az a föld, amit az oroszok nekünk adnak. Nem tanácsolom, hogy ellenkezzetek... De ha a munkát, amit most rátok bíztam, becsülettel elvégzitek — *tiétek a föld.*

A hadifogoly honvédek egykedvűen, fásultan hallgatták a különös szónoklatot. Nekik most minden mindegy volt, — mogyorófapálca, akasztófa... A legtöbbjüknek mellére esett a feje, egyik másik állva aludt. Hátuk mögött füstöltek a tábori konyhák, az elhagyott harctér orrfacsaró bűzébe friss, meleg ételszag keveredett. De az elcsigázott honvédekre most még ez az erős fiatalítószer sem hatott. Hanem amikor Kovács János a földről szólott, ezt mondotta: *tiétek a föld,* — a beretválatlan, agyagszínű, vagy hamu-

szürke, kifejezéstelen arcok egy pillanatra megelevenedtek és egy-egy szempárban különös fény gyulladt.

— Hagyd őket! — szóltam Kovácsra. — Fáradtak és éhesek. És talán félnek is...

— Higyje el, kisasszony, — én ismerem őket, — megérdemlik a szidást. És azt a huszonötöt is megérdemlik, amit most elengedtem nekik. De a földet is megérdemlik.

KISSÉ SZÉGYENLEM MAGAM azért a butaságért, hogy téged, Szvetlána, magammal vittelek erre a veszedelmes vállalkozásra. Egy lányt! — mondotta Voroncov, amikor Ignatyov hadiszállásához közeledtünk.

— Butaságot beszélsz, Voroncov százados. Megsértesz.

Voroncov ijedten nézett rám.

— Bocsáss meg, Szvetlána, nem ezt akartam mondani.

— De ezt mondottad! És én egészen mást vártam tőled, Voroncov százados. Azt hittem, jó elvtárs vagy.

Voroncov fogát vicsorgatta. Most ő sértődött meg. Pedig én sem ezt akartam.

TALÁLKOZÁS A PINCÉBEN

VORONCOV jelentést tett Ignatyovnak útunk eredményéről. A tábornok magához rendelte Kovács Jánost. Egy pár csizmát, egy kincstári bundát és egy szürke szőrmesapkát ajándékozott neki. Árboc a sapkáról — mielőtt átadta — levette az ötágú csillagot.

— Szerzek én magamnak olyan csillagot, tízet is! — mondotta Kovács, aki Ignatyovval beszélgetve húzta magára a tábornok ajándékait.

— Azt meg kell még szolgálnod — felelte Ignatyov.

— Megszolgálom — mondotta halkan a honvéd.

Ötünket — Voroncovot, Mityát, Achmedet, Kovács Jánost és engem a tábornok — meghívott ebédre.

— Úgye, ez nem igazi tábornok? — kérdezte tőlem ebéd közben a honvéd, kinek sehogyse fért a fejébe, hogy egy *igazi tábornok* egy közlegénnyel (és még hozzá egy ellenséges hadsereg közlegényével) ül ebédhez.

— Talán inkább te nem vagy *igazi ellenség!* — feleltem.

— Hát az lehet — mondotta elgondolkozva Kovács János, aki bundában és sapkában ült az asztalnál.

Ignatyov sokat evett és (szokása ellenére) sokat ivott,

de azért rosszkedvű maradt. Ebéd közben rámordult Achmedre.

— Hát te tulajdonképpen hogy kerülsz ide? Hisz téged tisztiiskolára vezényeltelek...

— Igaz, tábornok elvtárs, oda vezényelt, nagyon köszönöm. De a tiszti iskola csak február elsején kezdődik és én azt gondoltam... Tetszik tudni, ebben az életben aligha lesz mégegyszer alkalmam Budapestet felszabadítani.

Ebéd után Ignatyov orvoshoz küldötte Mityát. Vizsgáltassa jól meg magát, hátha valami belső zúzódása van. Aztán magához rendelte vezérkari főnökét, Kovalov ezredest és Voroncovot is magánál tartotta.

Achmeddel és velem egy vastag, lepecsételt borítékot küldött Kispestre Usakov tábornoknak. Jeepen utaztunk. Természetesen Kovács János is velünk jött.

Usakovnál (aki Ignatyov elhagyott hadiszállására költözött) ott találtuk Oldner Vlagyimir főhadnagyot. Jászapátiból, a főhadiszállásról hozott utasításokat. Usakov, mikor Ignatyov levelét elolvasta, jól megnézte a mellékleteket, a három papírlapot, amelyekre térképeket rajzolt Ignatyov. Sokáig szótlanul ült köztünk Usakov, aztán átment a szomszéd szobába, telefonálni. Oldner főhadnagytól tudtuk meg, hogy Árboc miért olyan rosszkedvű. Túl a Dunán a németek nagy erőkkel ismét ellentámadást kezdtek. Komolyan veszélyeztetik Budán harcoló csapatainkat. Ignatyov engedélyt kért arra, hogy (Csepeltől délre) átkeljen a Dunán és arccal délnek fordulva beássa magát — és magára vonja a német erőket. A főparancsnokság erre a hadműveletre *nem* adott engedélyt.

— Komoly a helyzet?

— Nagyon komoly!

— No és mi lesz, Vologya? — kérdeztem.

— Hogy lehet ilyet kérdezni? — méltatlankodott Oldner főhadnagy. — Természetesen agyonütjük a kutyákat.

Mikor Usakov visszajött, bemutattam neki Kovács Jánost, aki a meleg, sőt kissé túlfűtött szobában sem volt hajlandó levetni se a nehéz subát, se a szőrmesapkát. Usakov (miután honvédünk hőstettéről és szónoklatáról beszámoltam neki) hosszan elbeszélgetett Kovács Jánossal, aki a tábornokot hol kegyelmes úrnak szólította, hol elvtársnak, A beszélgetést Oldner Vlagyimir fordította.

— Ez a tábornok jobban ismeri Magyarországot, mint én — mondotta Kovács János, mikor a beszélgetés megszakadt, mert a tábornokot telefonhoz hívták.

— És jobban szereti. Vagy legalábbis okosabban szereti — felelte Vologya.

Kovács János már egészen magától értetődőnek találta, hogy egy asztalnál teázik egy szovjet tábornokkal. Usakov teázás közben írta meg Ignatyovnak a válaszlevelet. A borítékot gondosan lepecsételte és rámbízta.

— Ignatyov tábornoknak adod! A saját kezébe!

— Úgy lesz, tábornok elvtárs!

Most Achmedhez fordult a tábornok:

— Tulajdonképpen hol szerettél bele ebbe a magyarba? — kérdezte.

Achmed elpirult.

— Nos? — sürgette Usakov a választ.

— Hát, hogy ne hazudjak — beszélt vontatottan Achmed — elsőül nem őt szerettem, hanem magamat akartam kímélni. Gondoltam: eleget dolgoztál, Achmed, amíg tisztiiskolába kerülsz, dolgozzon helyetted ez a magyar. Aztán, amikor láttam, hogy mindenki rossz szemmel nézi és ő mégis otthon érzi magát közöttünk, — meg-

sajnáltam. Szeretet — csak azután jött, mikor bebizonyította, hogy tudja, mire jó a kés. De most aztán igazán szeretem!

Usakov (mialatt Achmed beszélt) igenlően bólintott. Aztán hozzám fordult:

— Nos, Szvetlána, — kérdezte — valld be, hogy milyen nemzetiségű vagy?

— Minden okmányomban olvasható, tábornok elvtárs, hogy magyar vagyok.

— Engem az okmányaid nem érdekelnek, hanem a szíved. Látom, zavarba jöttél. Rendben van, semmit sem kérdeztem. Előbb-utóbb úgyis te magad fordulsz önmagadhoz ugyanezzel a kérdéssel. És ha akkor sem tudsz válaszolni, fordulj hozzám — tanácsért.

Esteledett, mikor elindultunk.

Pest égő háztetőinek fénye rózsaszínűvé festette a város felett himbálózó, égigérő füstoszlopot. Rózsaszínűek voltak a nehéz felhők is, *akiket* észak felől irányított Budapestre az egyre erősödő, jéghideg szél, amely bele-belekapott a roppant füstoszlopba, amit meg-megtépett, de nem tudott széttépni. Mikor a Baross-térre értünk havazni kezdett.

A rózsaszínű felhőkből fekete hó esett.

Ignatyov (miután Usakov levelét elolvasta) egyszerre jókedvre derült.

Aludni küldött. Kimostam egy inget, egy pár harisnyát és néhány zsebkendőt. A vizes ruhát egy — a pincén át húzódó — kötélre akasztottam száradni és aludni mentem. Kilenc óra tájt aludtam el, félnégykor ébredtem.

— Ignatyov még nem jött haza! — újságolta Voroncov.

— Hát hol van?

— Usakov hozzájárulásával (te hoztad a hozzájárulást) két ezredet személyesen vezetett éjjeli támadásra. Megtisz-

titotta a Rákóczi-utat és annak folytatását is — egészen a Dunáig. Sok fogoly, tömérdek zsákmány! Árbocnak már régen itthon kellene lennie. Elküldtem utána Achmedet, de ő sem jött vissza.

— Csak nem történt valami baja?

— Ignatyovnak? Árbocnak? Na hallod, Szvetlána!...

Míg én kivasaltam, amit este kimostam volt, Voroncov teát főzött. Reggeli után (úgy félöt tájt) ő is elment Ignatyovot keresni. Néhány perccel később Mitya is útrakelt. Öt óra tájt (mikor én is indulni akartam) — Achmed kíséretében hazaérkezett Ignatyov. Egy német szurony feltépte a köpenyét és zubbonyát és megkarcolta a balkarját. Ezt a tábornok mondotta. De rövidesen kiderült, hogy amit ő „karcolásnak" nevezett, az (Hartman orvosalezredes megállapítása szerint) a balválltól a könyökig húzódó, két centiméternél mélyebb seb. Míg Hartman megérkezett, hittünk a tábornoknak, aki egy ócska bőrdíványra feküdt és az orvosra várakozva valami operett-áriát fütyült. Mialatt Hartman — a hosszú, kissé hajlotthátú, mindig tiszta és mindig halkszavú Hartman — kimosta és fertőtlenítette a sebet — Ignatyov hangosan nevetett. Azt mondta, azon nevet, hogy Hartman ilyen ostobaság miatt tetanuszoltást is ad neki. Hartman nem vitatkozott — szótlanul, fürgén dolgozott. A sebre Visnyevszkij-kenőcsöt* kent — az egész kart bepólyázta, aztán lehúzta Ignatyov lábáról a csizmát.

— Ezt magammal viszem — mondotta majdnem suttogva — és csak akkor adom vissza a tábornok elvtársnak, mikor meggyógyult.

Ignatyov válasz helyett horkolni kezdett.

* A szovjet sebeszet „csodaszere". A sebkezelést majdnem teljesen fájdalmatlanná teszi és nagyon meggyorsítja a gyógyulást.

— Estig aligha ébred fel — mondotta az orvos. — A sebesülés nem súlyos, — de komoly. És (ha nem tévedek) a tábornok pár nap óta egy percet sem aludt. Ezeket a csizmákat dugja el valahova, Kovács hadnagy és csak akkor adja vissza a tábornoknak, mikor én megengedem neki, hogy felkeljen.

Hartman ápolónőt küldött. Voroncov pedig megbízta Achmedet azzal, hogy védje meg az ápolónőt — Ignatyov ellen.

Míg a tábornok aludt, felhívtam telefonon Maruszját, Ignatyov menyasszonyát, aki pár napja Jászapátiban, a főhadiszálláson dolgozik. Maruszja (mikor közöltem vele, hogy Ignatyov megsebesült), először megijedt, de nagyon hamar megnyugtatta önmagát. Nem tudta elhinni, hogy Árbocnak komoly baja eshet.

— Nem olyan ember ő...

Mivel Maruszja nem jöhetett Pestre, engem kért meg, hogy vigyázzak a sebesültre. Kitanított, hogyan lehet Árbocot irányítani.

— Ha valamit akarsz tőle és ő ellenkezik, tégy úgy, Szvetlána, mintha nagyon félnél tőle. Ettől rögtön kezes lesz és mindent megtesz, csakhogy téged megnyugtasson...

A recept nagyon tetszett nekem, de sajnos nem vált be. Az ápolónő és Achmed tiltakozásával nem törődve, Ignatyov hajnaltájt felkelt és a telefonhoz ment. Én (Maruszja tanácsát követve) rettenetesen megijedtem — az Achmednek címzett fenyegetésektől. Árboc erre engem szidott le, még csúnyábbul, mint ahogy az előbb Achmedet szidta. Megvetése jeléül a reggelinél nem beszélt velem.

Ignatyov vagy egy negyedórán át ordított a telefonba. Előbb Kispesttel, aztán Jászapátival beszélt. Mikor a telefonkagylót letette — visszafeküdt a díványra és a csiz-

máját kérte. Iszonyúan lármázott, de a csizmát nem kapta meg.

— Ha felkelek, lecsukatlak! — mondotta Achmednek.

— Akár fel is akasztathat, tábornok elvtárs, kicsire nem nézünk, — felelte az ördöngős tatár. — De előbb — természetesen — fel kell gyógyulnia.

Ignatyov nem válaszolt. Gyors egymásutánban elszívott néhány cigarettát, aztán reggelit kért. Hatalmas étvággyal evett. Reggeli után parancsokat diktált. A parancsokból megismerkedtünk a helyzettel: az éjszaka folyamán a mieink megtisztították a németektől a főutat, majdnem egészen a Dunáig. A partot is elérhették volna, — de ezt nem tették, mert akkor a budai parton álló — Pest fele néző — német tüzérség tüzébe kerülnek. Az első feladat: tűz alá venni a budai Dunapartot. A második — a pesti oldalon rekedt, elszigetelt német fészkek kifüstölése. Mert egyes mellékutcákban, sőt a Rákóczi-út és a Kossuth Lajos-utca egyes házaiban is — még tartják magukat elszigetelt ellenséges csoportok. Van olyan ház is, ahol a pince és a földszint a miénk, de az emeleten még mindig németek tanyáznak. Ignatyov elrendelte, hogy először a Dunához legközelebb eső fészkeket füstöljük ki és onnét — arccal a Keleti pályaudvarnak — fésüljük végig a Rákóczi-utat és mellékutcáit.

— Így olcsóbb lesz! — mondotta Ignatyov, mikor a parancsokat (melyeket nekem mondott tollba) odaadtam neki aláírásra. Az éjszaka ugyis nagyon sok vért vesztettünk. — Ezeket a parancsokat már egyszer kiadtam — élőszóval. Alkalmasint egy részüket már végre is hajtották. De azért gondoskodj arról, Szvetlána, hogy minden zászlóaljparancsnok — minél gyorsabban — egy-egy másolatot kapjon arról, amit itt közösen — te meg én — elhatároztunk és írásba foglaltunk.

VORONCOVVAL felkerestük a házat, ahol (ha apám helyes címet írt fel) nagyanyám lakott.

A házmester — nagyon magas, kissé hajlotthátú, szőke, kékszemű, még fiatal ember — nagyon megijedt, mikor minket meglátott. Tanúkra hivatkozott, akik bizonyítani tudják, hogy ő csak kényszer hatása alatt lépett be a nyilas pártba, a valóságban ő mindig demokrata volt és szocialista. Mikor azt kezdte bizonygatni, hogy ő sohasem rabolt ki zsidó lakást, sőt segítségére volt az üldözött zsidóknak, megállítottam a szóáradatot és megmondottam neki, hogy özvegy Kovács Istvánnét keresem. A házmester láthatóan megkönnyebbült. De oldalról (mikor azt hitte, hogy nem látom) még mindig gyanakodva figyelt rám.

Nagyanyám már nem lakott régi lakásában.

A házat, december közepetáján, két bombatalálat érte. Az egyik bomba szétrombolta nagyanyámnak, a harmadik emeleten lévő egyszoba-konyhás lakását. Az öregasszony (aki a házmester szerint jó egészségben van) akkor elköltözött valami távoli rokonához. Címét otthagyta a házmesternél. Voroncov a térképen megkereste a házat.

— Ott még németek vannak! — állapította meg Petyka, nagyot sóhajtva. — Nagyanyádat csak holnapután látogathatjuk meg.

Felmentünk nagyanyám lakásába.

A tető leszakadt. A szobából láthattuk a fejünk felett úszó, nappal (a füsttől) koromfekete felhőket.

A lakásban: a törött bútorokon téglatörmelékek, a téglán piszkos hó. Az egyik falon: bekeretezett fénykép. Zsebkendővel letöröltem a vastag piszkot a kép üvegéről, amely — csodálatosképpen — teljesen ép maradt. A fénykép egy három-négy esztendős kislányt ábrázolt — hímzett ukrán ruhában.

— Ismered ezt a kislányt, Petyka?

Voroncov a fényképre nézett, aztán rám, majd ismét a fényképre. Kérdésemre éles füttyel válaszolt. A házmester a füttytől nagyon megijedt, — alkalmasint valami titkos jelnek vélte.

Petyka a falhoz lépett, leakasztotta a képet és térképtáskájába tette.

— Mire kell neked az a fénykép? — kérdeztem.

Petyka nem felelt. Mégegyszer körülnézett a szomorú szobában, aztán pár pillanatig a fekete felhőket nézte.

— Gyerünk, Szvetlána! Talán már keresnek is minket.

Az utcán (amely majdnem üres volt, mikor jöttünk), most végeláthatatlan sorokban lövészeink meneteltek. Soksok ezer jól fölszerelt, fiatal harcos. Erősek és jókedvűek.

— A Keleti pályaudvar felől, talán Kispestről jönnek és a Nyugati pályaudvar felé vonulnak — vélte Petyka.

— Egy menetelő szovjet ezred szebb, mint a leggyönyörűbb virágos mező! — mondottam.

— Háborúban — igen. De békében... Azt mondod: virágos mező. Emlékszel még arra, hogy az milyen — volt? És el tudod képzelni, hogy milyen lesz... hm... a virágos élet? Nem gránátok és aknák visítanak, hanem madarak énekelnek. Fölöttünk a kék égen olyan felhők úsznak, amelyeket se tűzvész nem fest vörösre, se füst nem fest feketére. És a láthatár szélén nem falvak égnek, hanem valami gyár kéménye füstöl... Már elfelejtetted, Szvetlána, hogy milyen szép a béke?

— Te bolond, hisz azért harcolunk.

— Tudom, tudom...

Mellettünk hömpölygött a harcba induló ezred. A sok halványszürke szőrmesapka hullámzott, mint szélben a búzaföld.

Az úttesten menetelő fegyveres áradat, mint medréből kiáradó folyam, a járdákat is elöntötte.

A fiúk énekeltek:

És a Csendes Óceánnál
Értek véget a csaták...

— Valóban gyönyörű ez az erő és ez a lelkesedés. Hidd el, Szveta, azért olyan szépek a mieink, mert a békéért verekszenek.

— Poétikus hangulatban vagy, Petyka.

— Igaz — felelte Petyka és nagyot sóhajtott. Már régen akarok veled beszélni, Szvetlána...

— Petyka! Voroncov! Téged kereslek!

Mitya nagyon megörült, hogy végre megtalált minket. Már egy negyedórája keres. Ignatyov tábornok várja Voroncovot.

— Azt hiszem, vállalkozásra megyünk! — mondotta ragyogó arccal Mitya, mikor Voroncov bement Ignatyovhoz.

— Orvosnál voltál? — kérdeztem szigorúan.

— Voltam.

— Na és talált valami hibát?

— Rajtam?

Mitya sértődötten fordított hátat.

Voroncov csak pár percig volt a tábornoknál.

— Azt hiszem, Árbocnak láza van, — mondotta — de tagadja. — Különben nagyon a szívemre kötötte, hogy kíméljük a lakosságot.

— A lakosságot kíméljük? Hát minket ki kímél? Ostobaság, sőt gazság, hogy katonákból gyerekkertészeket csinálnak! — tört ki Mitya. — Símogatjuk a kutyákat,

a helyett, hogy agyonütnénk őket. Szétlőni az egész mocskos vakondtúrást — az volna az igazi. Hogy az a...

— Befejezted, Leonov hadnagy? — kérdezte Voroncov kapitány. — Nos, ha befejezted, akkor Kovács Szvetlána hadnaggyal és hat géppisztolyossal elmész ide, nézd, ide, ahová a keresztet tettem. Ezt az utcát — Miksa-utcának hívják.

Voroncov megmutatta Mityának a térképet.

— Látod?

— Nem vagyok vak.

— Remélem. Ahová a csillagot tettem, ott egy nagy nyomda van, vagy volt. Káromkodj, de a nyomda és a nyomdászok, hogy mondjam, szentség, porcellán, szóval úgy vigyázz, hogy senkinek és semminek ne történjék baja. A nyomdászoknak mondd meg, hogy pár napon belül munkát kapnak. Magyarnyelvű lapot fognak nyomni.

— És ha németek vannak a nyomdában?

— Leszereled őket.

— És ha többen vannak, mint mi?

— Akkor is leszereled őket.

A parancs nagyon tetszett Mityának.

— Úgy lesz, százados elvtárs!

KÉT JEEPEN mentünk a nyomdához. Befordultunk egy mellékutcába. Egy döglött ló, egy felfordult német teherautó (melynek égnekálló kerekei közül kettő hiányzott) és néhány, a sáros hóban heverő katonasapka (német és magyar katonasapka) hirdette, hogy errefelé nem is olyan régen kozelharc folyt. A havon itt-ott rozsdavörös foltok: megalvadt vér.

— Ez lesz a nyomdaépület! — mondotta Mitya.

A bejáratnál egy sovány, ijedtszemű, sápadtarcú asszony állott. Balkarján vöröskereszt.

— Ez a nyomda? — kérdeztem.

— Ez, kisasszony, ez! — felelte. — De valahogy — az istenért, — be ne menjenek. Németek vannak a pincében.

— Hány német van itt?

— Tizenkettő. És öt sebesült német is van a pincében.

Megmondottam Mityának, hogy mit hallottam a magyar asszonytól.

— Mondd meg neki, hogy hívja ide a németek parancsnokát.

— De...

— Kovács hadnagy, itt én parancsolok! — mondotta Mitya kemény, hivatalos hangon.

— Úgy lesz, hadnagy elvtárs! — feleltem.

A vöröskeresztes asszony a fejét csóválta, amikor átadtam neki Mitya parancsát. Pár pillanatig habozott, aztán óvatosan, mintha tojáson járna — bement a házba. Mi az utcán maradtunk. Mitya parancsára a hat katona, két csoportra osztva, lefeküdt a hóra. Fegyvereik csöve a nyomdaépület kapujára nézett.

Három-négy perc múlva a kapun egy német altiszt lépett ki. Majd olyan magas, mint Mitya, de görnyedt és (bár jobbjában kézigránátot szorongatott) inkább szánalmas volt, mint ijesztő.

Mitya a német mellé lépett és hatalmas pofont sózott le neki. A német kiejtette kezéből a kézigránátot. Mitya még egy pofont adott neki, amitől a német a falnak esett, majd leült. A földön ülve emelte föl — megadás jeléül — kezét.

— Állj fel! — kiáltott rá Mitya.

A német engedelmeskedett. Mitya végigtapogatta a fogoly zsebeit. Két revolvert és egy kést talált. A németnek megparancsolta, hogy menjen át az utca túlsó oldalára és álljon a falhoz — arccal a falnak. A fogoly szó nélkül engedelmeskedett és mikor már nyolc-tíz méternyire volt Mityától — vigyorgásra húzta száját. Talán annak örült, hogy már nincs Mitya kezeügyében, de valószínűleg inkább annak, hogy végre fogoly. Tíz percen belül tizenkét foglyunk volt. Mitya leszerelésük közben csak két németet vágott pofon. Tíz német katona olyan engedelmes volt, hogy többet tett, mint amit követeltünk tőle. Egy vöröshajú, szeplős zömök német, nemcsak a fegyvereit adta át, de derékszíját és sapkáját is átadta, sőt csizmáját is le akarta húzni.

Mitya a falhoz állított foglyok őrzésére két vöröskatonát rendelt. Mi többiek bementünk a nyomdaépületbe.

A négyszögletes udvar üres. A sovány, sápadt asszony, aki segítségünkre volt a németek elfogásában, mutatta az utat. Néhány lépcsőn kellett felmennünk, aztán benn voltunk az épületben.

Szedőgépek, köztük — földre terítve — szalmazsákok. Áporodott levegő, ételszag, hideg dohányfüst — amin átütött az alvadt vér szaga. Vezetőnk egy keskeny lépcsőn hatalmas pincébe irányított minket. A pincében csak néhány petróleumlámpa égett. A félhomályban hatalmas gépeket láttunk és sok, nagyon sok embert, férfiakat, asszonyokat, gyerekeket. Amikor még a lépcsőn voltunk, hallottuk, hogy a pincében egyszerre húszan is beszélnek. Hanem amikor Mitya belépett — halotti csend támadt. De valahonnét, a hatalmas pince egy sarkából, nyöszörgés hallatszott. Rögtön tudtuk, ott fekszenek a sebesültek. Amikor

Mitya arrafelé indult, utat nyitottak neki, — sorfalak között mentünk a sebesültekhez.

Szalmán feküdtek, két csoportba osztva. Az egyik csoport — öt német sebesült. A másik csoport — három magyar és egy szovjet katona. Letérdeltem a szovjet katona mellé.

— Bántottak? — kérdeztem.

— Egy cigarettát! — felelte a sebesült, aki zubbonyban, de csizma és nadrág nélkül feküdt a szalmán. Csizmája a fejpárnát pótolta.

Mialatt Mitya cigarettát sodort neki, én kikérdeztem a sebesültet. Comblövése volt, sok vért vesztett. A magyarok — magyar asszonyok — jól bántak vele. Bekötözték, ápolták. Mindezt hivatalosan jelentettem Mityának. Mitya nem válaszolt. De többet tett ennél: a három magyar sebesült számára is sodort egy-egy cigarettát.

— Hívasd ide a nyomda igazgatóját, vagy parancsnokát, vagy az ördög tudja, hogy hívják.

Néhány perc múlva egy sovány, alacsony, félszeg ember állott előttünk. Beretválatlan volt. Ruhájából verejtékszag és kölnivízillat áradt.

— Mondd meg neki, Szvetlána, hogy ebben a nyomdában két-három nap múlva magyarnyelvű lapot fogunk nyomatni. Rendbe kell hozni a gépeket.

Pár percig tárgyaltam az igazgatóval, aztán Mityához fordultam.

— Azt mondja, hogy a németek a nyomda minden gépét tönkretették és a gépeket a legjobb esetben is csak három-négy hónap alatt lehet rendbehozni.

Mialatt az igazgatóval tárgyaltam, a pincelakókból szűk gyűrű képződött körülöttünk. A félhomályban is láttam, hogy az emberek, akik kíváncsian hallgatták beszél-

getésünket, sóványak és piszkosak. A szemek, amelyek ránktapadtak, égtek, szinte világítottak. Így csak a lázas ember szeme csillog — és a nagyon éhes emberé.

Mityának még nem volt ideje jelentésemre válaszolni, amikor a gyűrűből kilépett egy ember és (vállával az igazgatót félretólva) elém állott.

— Hallgasson meg minket is, elvtársnő! — mondotta halkan. Alacsony, idősebb férfi volt. Mint társai, ő is borotválatlan, piszkos és sovány. Hangja kissé rekedtes.

— Nos? Mit akar mondani?

— Csak annyit, hogy amennyiben a Vörös Hadseregnek szüksége van a nyomdára, a nyomda három napon belül üzemképes lesz. Ezt nem csak a magam nevében mondom. Itt minden munkás így gondolkozik.

Megszorítottam a jobbját és éreztem, hogy a szemem könnybelábad.

Amikor Mityának megmondottam, hogy mit hallottam, Mitya *magyarul* szólott a magyar munkáshoz. Ezt mondotta:

— *Rákosi Mátyás!*

A munkás pár pillanatig késett a válasszal. Amikor aztán válaszolt, hangja tisztán csengett. Ezt mondotta:

— *Sztálin!*

Mitya átölelte. Olyan erővel ölelte magához, hogy attól féltem, összetöri.

Csak most vettem észre, hogy akik körülöttünk állnak, sírnak. Hangosan sírnak.

Mikor Mitya elengedte a magyar *elvtársat*, hozzám fordult:

— Kovács hadnagy, azonnal kiutazol Kispestre és ideszállítasz két teherautó élelmiszert. A legjobb élelmiszert követeld. Elvtársaknak hozod. Magyar elvtársaknak.

USAKOV parancsára még az éjszaka folyamán kivontak a tűzvonalból nyolc vöröskatonát és egy mérnökszázadost, — akik valamennyien értettek a nyomdagépekhez. A kilenc orosz valamivel éjfél után állított be a nyomdába. Egy félóra múlva már dolgoztak.

Egész éjjel folyt a munka. A magyar munkások még nem ismerték a *munkaverseny* szót (és ha e szót hallják, aligha tudták volna, hogy mit jelent), de hajnaltájban már versenyt dolgoztak a szovjet katonákkal. Eleinte ott ácsorogtam én is, ahol a munka folyt, — felajánlottam szolgálataimat, mint fordító — de rövidesen megértettem, hogy nincs rám szükség.

— Látod, Szvetlána — mondotta hajnaltájt Mitya — a munka, *a közös munka jobb tolmács, mint te vagy.*

Ezt Mitya nevetve mondta.

Aztán elkomolyodott és sokáig gondolkozott — saját megállapításán.

HARTMAN ORVOSALEZREDES kora reggel új kötést tett Ignatyov sebére. Nagyon meg volt elégedve a gyógyulási folyamat tempójával.

Délelőtt Ignatyov három tiszttel órákon át tanulmányozta a térképet: vezérkari főnökével, Voroncovval és egy számunkra ismeretlen gárdaezredessel. Közben hol suttogtak, hol ordítoztak. Mikor végre valamiben megállapodtak, Voroncov Kispestre utazott, Mityát pedig Újpestre küldötte Ignatyov. Mindketten „szigorúan bizalmas" jelentést és javaslatot vittek.

A jelentést Ignatyov nekem diktálta. Megtudtam, hogy a Rákóczi-út megtisztítása csak — félsiker. A terv második részét *nem* sikerült megvalósítani. Az eredeti terv az volt, hogy mialatt Ignatyov a Rákóczi-utat foglalja el, Novitzkij vezérőrnagy végigsepri a Körutat, megszállja a Nyugati-pályaudvart és onnét tűz alá veszi a felrobbantott Margit-híd épenmaradt pilléreire felszerelt (súlyos károkat okozó) aknavetőket és nehéz gépfegyvereket. Novitzkij két lövészezredet, tizenkét könnyű tankot, nagyon sok aknavetőt és egy könnyű tüzérezredet vetett harcba. De csak félsikert ért el. Megvetette lábát az Andrássy-út

és a Körút keresztezésénél (a nyolcszögletű téren) — de tovább nem tudott haladni. A németek a Nyugati pályaudvar és az Oktogon közötti körútrészen erős tüzérséget vontak össze és hatcsövű aknavetőket építettek be. Novitzkij négyszer küldte rohamra csapatát. A negyedik (sikertelen) roham után ő maga vezette az ötödik rohamot. Novitzkj roham közben súlyosan megsérült — eszméletlen volt mikor adjutánsa kihozta a tűzvonalból. Novitzkij helyettese a csapatokat visszavonta a nyolcszögletű tér (az úgynevezett Oktogon) mögé. Aztán (mikor a sok vért vesztett ezredeket többé-kevésbbé biztos helyekre szállásolta el) — felkereste Ignatyovot, hogy vele beszélje meg a további teendőket.

E megbeszélés eredménye az a terv volt, amit Ignatyov nekem mondott tollba. Ilyen tollbamondást még nem hallottam. Két-három mondatot diktált Ignatyov, aztán (pár pillanatnyi gondolkodás után) ezt az utasítást adta:

— Itt hagyj üresen három sort. Ami oda jön, azt sajátkezűleg írom.

Megint diktált néhány mondatot, megint üresen kellett hagynom három-négy sort. Később már csak egy-két szót diktált és negyedoldalakat kellett üresen hagyni.

Így (természetesen) a tervből nem sokat tudtam meg.

Délután három óra tájt — mikor Voroncov visszaérkezett Kispestről, — ismét parancsot diktált Ignatyov. Elrendelte, hogy két lövészezred oszoljon szét — három-négy emberből álló „önállóan működő különítményekre". Az önálló különítmények a sötétség beálltával pincéken és háztetőkön át beszivárognak a Nyugati pályaudvar körzetébe.

Mitya ötóratájt jött haza.

Ignatyov, miután elolvasta a levelet, amelyet Mitya hozott, mindnyájunkat kiküldött a szobából.

Mialatt egyedül volt — hangosan fütyörészett. Mikor ismét behívott minket, már fölöltözködve ült az asztalnál, csak a zubbonya gallérját kellett begombolnom. Azt nem tudta félkézzel megesinálni.

Achmed behozta a szamovárt. Teázás közben nem beszélgettünk. Csak Mitya szólalt meg a harmadik csésze után:

— A németek ismét a Baross-teret lövik.

— Igen — mondotta Ignatyov, ki szemét behúnyva hallgatta a tüzet. — És az Oktogon-teret is lövik. A mieink pedig a Margitszigetet lövik és vagy a királyi várat, vagy a Gellért-hegyet.

— A Gellért-hegyet — szólalt meg ismét, rövid szünet után, mialatt egészséges kezét füléhez tartotta. Az aknavetők meg össze-vissza lőnek...

Mikor teljesen besötétedett, Ignatyov a köpenyét, kérte. Nem a tábornokit, hanem a másikat, amelyiken nem volt rangjelzés. Övébe két kézigránátot tett.

— Gyerünk, nézzük meg a sasokat!

Az autókról az Oktogon közelében, egy mellékutcában szálltunk le. Átmentünk az Andrássy-út túloldalára. Ignatyovot egy szűk mellékutca — az Aradi-utca — egy majdnem porrálőtt házának pincéjében várták az ezred- és zászlóaljparancsnokok. Mialatt Ignatyov a pincében volt, én az Aradi-utcán nézelődtem.

— Mért mászkál ilyen helyen, néni? — kérdeztem egy vézna, alacsony, hajlotthátú asszonyt, aki hatalmas nagykendőbe burkolózva, fázósan topogott a havon és hol itt, hol ott szólított meg egy-egy szovjet katonát — magyarul.

— Jaj, aranyosom, hát magyarul is tud?

Az öregasszony a fiát kereste. A fia, Nagy István, cipészsegéd 1942 szeptemberében ment ki a harctérre. Utóljára 1943 január 9-én írt.

— Biztosan fogságba esett szegénykém! Nem találkozott vele véletlenül, kisasszonykám?

Pontos leírást adott a fiáról. Inkább szőke, mint barna, nem nagyon magas, rövidre nyírott bajusza van és balszeme alatt egy szemölcs.

— Ha találkozna vele, mondja meg neki, — az isten is megáldja — hogy nagyon-nagyon várjuk, hogy hazajöjjön. Az anyja és a két gyereke. A felesége — az nem várja. De ezt ne mondja meg neki, kisasszonykám!

— Szvetocska — fordult hozzám Voroncov — szavamra nem akarlak megsérteni, én nagyon tisztellek és szeretlek téged, de hidd el nekem, hogy ami most következik, az nem neked való. Nagyon kérlek, várj meg minket itt, lent a pincében, az ideiglenes hadiszálláson. Szavamra mindenről pontosan beszámolok neked.

— Nem érzed, hogy nevetséges vagy, Voroncov százados? Ha valamit kérdeznünk kell magyarul, vagy ha valamit mondanunk kell magyaroknak — te fogsz helyettesíteni?

Köröskörül rettenetes csend. Nemcsak mi készülődtünk. A németek is készülődtek.

LEMENTÜNK egy Aradi-utcai ház pincéjébe. A pincében ember ember hátán — budapestiek. Ki megörült nekünk, ki megrémült tőlünk. A pincéből — négyzetméternyi lyukon át — egy másik pincébe másztunk át. Onnét egy harmadik pincébe jutottunk. Itt nem voltak budapestiek. Itt néhányszáz szovjet lövész állomásozott.

Felmentünk a sötét udvarba. Onnét — egy téglakerítésbe vágott, rögtönzött kapun át — egy másik udvarba jutottunk, ahol sok német holttest hevert, egy felrobban-

tott hatcsövű aknavető mellett. A következő udvarból, — vaslétrán — egy háromemeletes ház, félig leszakadt, félig felperzselt tetőzetére másztunk, ahol salakkal behintett gerendákon kellett tovább mennünk. A szomszéd ház tetejére deszkapalló vezetett.

— Nem fáj a karja, tábornok elvtárs? — kérdeztem, suttogva.

Árboc dühös morgással válaszolt.

A házat, amelynek tetején megállapodtunk, nemrégiben légibomba érte, — beszakadt. A tetőből csak néhány négyzetméternyi maradt meg, egy sértetlen kémény körül. Ezt a tetőmaradványt a mieink, a szürkület beálltával kiszélesítették és megerősítették. A kémény körül sátort rögtönöztek és a sátort telefonnal is felszerelték.

A sátor olyan alacsony volt, hogy csak ülni lehetett benne, de elég tágas. A tábornok földreterítette a térképet, amit Voroncov zseblámpával világított meg. Árboc néhány percig a térképet tanulmányozta — hümmögött, morgott — aztán helyeslően bólintott és a telefonkagyló után nyúlt.

Pár pillanat múlva az Oktogon-tér irányából két fényszóró lilás sugarai tapogatták végig a német állásokat. A német ütegek tüzet nyitottak. A Nyugati mögül egy német fényszóró sárgás fényt lövelt az Oktogon felé.

Az egyik szovjet fényszóró kialudt. Félperc múlva újabb három lobbant fel. Bántóan éles fényben ragyogott a Körút. A négy fényszóró csillogó, lilás sugarai elnyelték a német fényszóró sárgás csápjait. A fényszórók mögött az áthatolhatatlan sötétségben lármásan készülődtek rohamra a szovjet harcosok.

— Hurrá! Hurrá!

— Az ördög vigye el a hülye Medvegyevet! Olyan lármát csap, hogy a német rögtön kitalálja, mit csinál...

Egy *látszattámadásnak* hangosnak kell lennie, de nem ennyire...

— Hurrá! Hurrá!

A németek minden ütege — és minden német megfigyelő — az Oktogon felé nézett. Így váratlanul érte őket a tűz, amit a háztetőkről és romos épületek ablakaiból kaptak, — elölről, oldalról, felülről...

Most már hat szovjet fényszóró vakította a német tüzéreket. Azok találomra lőttek, — jobbra, balra, felfelé...

Ignatyov tábornok le nem vette füléről a telefonkagylót.

Egy-két szóból álló parancsokat ordított a telefonba. Aztán dühösen földhözvágta a kagylót.

— Elszakadt a vezeték!

— Hurrá! Hurrá!

Ez már nem látszattámadás volt.

Ez igazi roham volt.

Nyolcszáz szovjet harcos, — sötét pincéken és rozoga tetőkön át hátába került a német állásoknak. Akik a háztetőkön várták a támadási parancsot, drótköteleken ereszkedtek le. Nem sötétség takarta el őket, a szovjet fényszórók élesen vakító fénye fogta körül a bátrakat. akiket (Ignatyov parancsára) már délután fekete szemüvegekkel láttak volt el.

A nagy fényességtől lettek láthatatlanokká. Háromnégy emberből álló csoportokra osztva, de egy időben, egy céllal támadtak a németekre a szovjet katonák.

Robbantak a kézigránátok.

Villogtak a szuronyok.

Az ágyúk elhallgattak.

A fényszórók lehúnyták szemüket.

— Hurrá! Hurrá!

IGNATYOV közel négyezer foglyot ejtett, töméntelen ágyút, aknavetőt és gépfegyvert zsákmányolt. De a Nyugati pályaudvart nem ő foglalta el, hanem Kadorján vezérőrnagy.

Kadorján csapatai Újpestről indulva, a vasúti sinek mentén közelítették meg — hátulról — a Nyugati pályaudvart. Két rákospalotai magyar vasutas mutatta nekik az utat, amely — a tüzérség munkája nyomán — több helyt elütött a térképen látható úttól. Az egyik vasutas — mikor már a pályaudvar épületében volt — fejlövést kapott.

Kadorján csapatainak nagy segítségére volt — a Margitszigeten állomásozó — német tüzérség. A Margit-sziget — valami félreértés következtében — tűz alá vette a Nyugati pályaudvart és a tüzelést csak akkor szüntette be, mikor a pályaudvar már Kadorján kezén volt.

Ignatyov még napfelkelte előtt két üteg tüzérséget helyezett el — a Nyugati pályaudvar mögé. Az első lövést ő maga adta le — a Margitszigeten állomásozó német tüzérségre.

Reggel hétkor már Ignatyov hadiszállásán teáztunk. Az éjszaka folyamán — mialatt mi nem voltunk otthon — a hadiszállás átköltözött a Tisza Kálmán-térre. Voroncov azt is tudta, hogy ki volt Tisza Kálmán...

— Bátran viselkedtél, Szvetlána! — mondotta Ignatyov teázás közben.

— Az lehet, tábornok elvtárs. De bizonyos, hogy még most sem tudom, mit csináltunk.

Ignatyov nevetett.

— A pusztán azért nehéz harcolni — mondotta — mert nemcsak azt tudjuk, hogy mit csinálunk mi és mit csinál az ellenség, de azt is tudjuk, hogy mit tervez az ellenség, sőt azt is, hogy mit *tervezhetne*. Olyankor az

ember imádkozik egy kis erdőért vagy városért. A városban viszont azért nehéz harcolni, mert az ellenségről semmi bizonyosat nem tudunk és azt sem mindig tudjuk, hogy mit csinálunk mi. Legfeljebb azt tudjuk, hogy mit szeretnénk csinálni. Hej, de jó volna ilyenkor egy kis sztyeppe... Na, Petyka, magyarázd el Szvetlanának, hogy mit csinált az éjszaka.

Petyka elővette a térképet.

NEW-YORK PALOTA

DÉLELŐTT ALUDTAM. Azt álmodtam, hogy megtaláltam a nagyanyámat. Nagyanyám — álmomban — szovjet tiszt volt. Főhadnagy.

Délután teherautón a Miksa-utcába utaztunk, a nyomdába, amelyről már tudtuk, hogy Athenaeumnak hívják. Usakov tábornok az épületbe tábori villanytelepet szereltetett fel. A pincében most már villanyfénynél folyt a munka.

Kiszelov tizedes, ukránnal kevert orosz nyelven magyarázott valamit két magyar munkásnak. A jobbjában szorongatott hatalmas kalapáccsal úgy hadonászott, hogy valami tájékozatlan idegen biztos azt hiszi: fenyegetődzik. De a két magyar tudta, kivel van dolga. Figyelmesen hallgatták a magyarázatokat és az egyik nyomdász időről-időre kérdéseket intézett Kiszelovhoz. Persze magyarul. Kiszelov a kérdésekre kimerítő válaszokat adott. A válaszokat a két magyar nyomdász helyeslő fejbólintással vette tudomásul. Persze megtörtént, hogy valamelyik orosz vésőt kért és olajoskannát kapott és az is megtörtént, hogy amikor egy pohár vizet akart inni, egy hatalmas harapófogót nyomtak a kezébe, — de ezek a félreértések csak fokozták azt a jó-

kedvet, ami a munka, a sikeres munka legszebb mellékterméke. Mialatt az orosz és magyar katonák itt-ott még lőttek egymásra, a munkapadnál a magyarok és oroszok viszonyáról Achmed már így nyilatkozott:

— Nem hiába harcoltunk! Ezek a magyarok pedig nem hiába dolgoznak...

Délután kikocsiztam Kispestre — szerszámokért. A teherautón velem jött Achmed és egy magyar nyomdász. Kispesten nem kaptuk meg a szükséges szerszámokat, tovább kellett utaznunk Ceglédre. Ott állomásozott a Második Ukrán Hadseregcsoport egyik gépjavító műhelye. Cegléden — némi huzavona után — mindent megkaptunk, amit kértünk. Mialatt Achmed és a nyomdász a szerszámokat kipróbálták, én bementem egy kávéházba, amit két nap előtt nyitottak meg.

A kávéházban se tea, se kávé nem volt kapható — csak bor és pálinka. Ételt azonban adtak. Paprikáskrumplit lehetett kapni, szalonnát és disznósajtot. Kenyeret a vendég tartozott magával hozni. Egy asztalnál négyen kártyáztak. Mindenről megfeledkezve csapkodták az asztalt.

— Makk! Makk! És most zöld... Ultimó!...

Akik Pestről menekültek ide, nemigen mertek bemenni a kávéházba: nem tudták elhinni, hogy ott őket is kiszolgálják — ugyanúgy mint a szovjet katonákat.

Két-három üzlet már nyitva volt. A kapualjakban és az utcasarkokon mozgó árusok német konzerveket, német borotvapengéket, cipőzsinórt és német cipőkenőcsöt árultak, meg friss sütésű — fehér zsemlét.

A házfalakon és kerítéseken plakátok: sok, nagyon sok plakát. A Szovjet Hadsereg hivatalos jelentése a hadihelyzetről, az Ideiglenes Magyar Kormány rendeletei, a Városi Tanács intézkedései, a pártok felhívásai... A sok plakát

között szerényen húzódott meg a Magyar Kommunista Párt helyi szervezetének a város és környékének munkásaihoz és dolgozó parasztjaihoz intézett felhívása.

Az egyik utcasarkon megvettem a Debrecenben megjelenő „Magyar Újság" egy számát. Mikor nyomdászkísérőm (aki a kapott szerszámokkal nagyon elégedett volt) átlapozta az újságot, egyik percről a másikra megváltozott: Budapesttől Ceglédig hallgatott, Ceglédtől Budapestig szinte megszakítás nélkül beszélt. Terveket szőtt... Mikor a tervezgetésbe elfáradt, a multról beszélt. Nagyapjáról, aki bevándorolta volt egész Németországot, Svájcot és Franciaországot és személyes ismerőse volt Frankl Leónak, a párisi kommün magyar származású népbiztosának... Az apjáról, aki egyik alapítója volt a nyomdászok szakszervezetének...

Ekkor tapasztaltam először azt, amit később gyakran megfigyeltem: a magyarokban, az orosz ágyúk szavára rég elfelejtett emlékek ébredtek újra. Újjáéledt a nagyapa, aki Kossuth seregében szolgált volt, egy nagybácsi, aki 1919-ben a Vörös Hadseregben harcolt, egy unokaöccs, aki röplapterjesztésért ült börtönben...

— Hát maga, elvtárs, mit csinált 1919-ben?

— Csak tizenhét esztendős voltam. De azért kétszer is láttam Szamuellyt és egyszer hallottam beszélni Rákosi Mátyást...

Cegléd felé utaztunkban két emberfolyamot láttunk: a Budapest felé menetelő friss szovjet csapatokat és a Budapestről, ismeretlen cél felé vánszorgó magyar menekülőket. Mikor visszafelé utaztunk, keveset láttunk, de fülünk jelezte, hogy most is, a sötétben is folytatódik a népvándorlás. A menekülők sóhajtoztak, sírtak, fohászkodtak. A harcosok énekeltek:

Késő este volt, mikor visszaérkeztünk a Miksa-utcába. Ignatyov az Athenaeum épülete elé erős őrséget állított. A Miksa-utcában, egy elhagyott autó-garázsban a Szovjet Hadsereg egyik gépjavító műhelye ütött tanyát. A műhelyt délután kezdték berendezni, éjjel már folyt a munka. Reggel a műhelynek már nyolc magyar munkása is volt.

A kis Miksa-utca így némi jelentőséget nyert. Valószínűleg azért rendelte el Ignatyov, hogy a parancsnokság számára a környéken fiók-helyiséget szerezzünk. Juliska (az a sápadt asszony, aki két nap előtt segítségünkre volt a németek leszerelésében), mikor megtudta, hogy lakást keresünk, azt tanácsolta, szálljuk meg azt a három utcára néző sarokházat, amely pár lépésnyire van az Athenaeumtól. A tanács jó volt. A hatalmas, otromba, ízléstelen toronnyal „díszített" sarokház szilárd épület volt, melynek a Körútra néző frontja megvédte a Miksa-utca felé eső lakásokat a Budáról érkező ágyúgolyók ellen. Mi tehát a ház Miksa-utcai oldalán rekviráltunk szállást. Minden különösebb ceremónia nélkül beköltöztünk egy háromszobás, elsőemeleti lakásba. A lakás túl volt zsúfolva bútorokkal, melyekből erős, savanyú szag áradt. Kinyitottam az összes ablakokat, — pontosabban szólva, leszedtem az ablakokról az üveget pótló deszkákat. Achmed (őrségünk két katonájával) lement az utcára — tüzelőért. A fiúk egy szétlőtt német teherautó faalkatrészeiből és egy betört kapuból fürge kézzel tüzelőfát aprítottak. Kurta negyedórával a lakáshódítás után már két cserépkályhában égett a tűz.

A lakásban egy madárfejű, fehérhajú anyókát találtunk, aki nagyon megijedt tőlünk, sírva vetette magára a keresztet

és valami imát, vagy varázsigét mormogott. De mikor magyarul szóltam hozzá — egyszerre megnyugodott.

— Én vagyok a Varga néni! — mutatkozott be.

Elmondotta, hogy két unokája van a harctéren. Azelőtt gyakran kapott tőlük levelet, de nyolc hét óta egyikükről sincs hír. Igyekeztem megvigasztalni. Ahogy én a várvavárt levelek elmaradását magyaráztam, az engem bizonyosan nem vigasztalt volna meg, de úgylátszik az anyóka még most sem tudta, hogy mi az a háború. Úgyahogy megvigasztalódott — egy kis időre. De mikor már azt hittük, hogy most nem gondol unokáira (fűtésről és vacsorafőzésről tárgyaltunk) váratlanul a nyakamba borult és könnyeitől nedves lett a zubbonyom.

— Gyerekek, ennek a nagymamának eszébe se jut, hogy unokái lőttek ránk és mi is lőttünk az ő unokáira — mondotta Mitya.

Senki se válaszolt Mityának.

Achmed tüzet rakott a konyhában is és (mivel lakásunkban, sőt az egész sarokházban baj volt a vízvezetékkel) az Athenaeumból hozott néhány fazék vizet. Nekifogtunk a vacsorafőzésnek. Varga néni már az előkészületek láttára felélénkült. Eleinte csak segédkezett, aztán (a nélkül, hogy észrevettük volna, hogyan és mikor) átvette a vezetést. Kuktából főszakács lett.

— Félek, hogy a te krími saslikodból magyar gulyás lesz! — mondtam Achmednek.

— Egyszer mindent meg kell próbálni — felelte a fiú egykedvűen.

Mielőtt vacsorához ültünk — Voroncov parancsára — Mitya és én, három géppisztolyos harcossal végigjártuk az épületet, nehogy valami kellemetlen meglepetés érjen minket. Mitya szerint Voroncov Varga néni hatása alá

került — vénasszonyosan óvatos lett. Rövidesen kiderült, hogy Mityának nem volt igaza.

A második emeleten, az egyik lakásban, melynek ablakai a Körútra néztek, öt tökrészeg német katonát találtunk és egy, majdnem teljesen mezítelen magyar asszonyt, aki talán még a németeknél is részegebb volt.

A nagy szobában, ahol a németek félig mezítelenül hevertek a padlón — alig volt valami bútor. — A németek mindent feldaraboltak és eltüzeltek. Egy háromlábú szék támlájára ragasztva egy rövidreégett gyertya füstölt. A padlón üres üvegek és konzervdobozok. Az öt német fegyverei — a falnak támasztva. A németek, mikor két zseblámpa fénye villant a szemükbe (és inkább megérezték, mint meglátták a rájuk irányuló géppisztolyokat), egyszerre kijózanodtak. Fekve maradtak, de — a megadás jeléül — mintha parancsszóra tennék, egyszerre emelték fel a karjukat.

A mezítelen némber, kinek kibontott, szőke haja majd a térdéig ért, dühösen ugrott Mityának:

— Hogy mertek megzavarni minket, kutyák? — rikácsolta. — A Dunába dobatlak titeket, de előbb minden csontotokat összetöröm. Térdeljetek le!

— Öltözzön fel! Velünk jön! — kiáltottam a rekedten rikácsoló asszonyra.

Az gyors mozdulattal felemelte a gyertyát és az arcomba világított.

— Úgy, kisasszony — katonák után jársz? Na majd A Duna jege alatt elmegy a kedved a szerelmeskedéstől!

Kovács János (aki természetesen utánunk jött) felragadta a háromlábú széket és biztosan agyonveri a mezítelen némbert, ha Mitya közéjük nem ugrik.

Az egyik német katona hátracsavarta az asszony karját.

De az még most is fenyegetőzött. Pedig a német igazán nem bánt vele nagyon kíméletesen.

A VACSORA nem volt krími saslik, aminek Achmed tervezte, de gulyás se volt, bár Varga néni nyilvánvalóan annak szánta. De akármi volt — ízlett. Alaposan bezabáltunk. A legtöbbet mégis a madárfejű, kicsi Varga néni ette. Pedig neki — mint bevallotta — nem ízlett a saját főztje.

— Hej, gyerekeim — sóhajtozott — micsoda ételeket főztem én azelőtt, mikor még istenben boldogult férjemnek főztem, aki segédhivatali igazgató volt a pénzügyminisztériumban. Hogyan tudtam én akkor főzni és hogy tudott enni a megboldogult...

Varga néni ismét elsírta magát.

Kovács Jánosra bíztuk, azzal az utasítással, hogy vigasztalja meg. Hárman: Voroncov, Mitya és én átmentünk az Athenaeumba.

A munkások (az oroszok éppúgy, mint a magyarok) elég barátságtalanul fogadtak minket. Nyilvánvaló volt, hogy kérdezősködésünkkel zavarjuk a munkát. Elkocsikáztunk a Tisza Kálmán-térre, — de ott se volt szükség ránk. Árboc Újpesten volt. Nekünk azt üzente, hogy aludjuk ki magunkat.

— Munkanélküliek vagyunk — mondottam Voroncovnak.

— Majd én találok munkát! Ha mást nem — szezonmunkát.

Visszamentünk Varga nénihez, aki (mialatt ágyat vetett, *valódi* ágyneműből) elmondotta nekem, hogy a házat, amiben lakunk, New-York palotának hívják és ebben a palotában van az a nevezetes kávéház, ahová nagyon sok híres

ember — író meg ilyesféle — szokott járni, kiknek neveit azonban Varga néni elfelejtette. Azt is megtudtam, hogy a nevezetes kávéház most bútorraktár — zsidóktól elkobzott bútorokat tartanak benne.

Mialatt ezeket a felvilágosításokat kaptam, a New-York palotába két gránát csapott be. Mindkettő a körúti oldalon. Az egyik — az épület magos, ízléstelen tornyát érte, a másik — egy ablakon át abba a szobába repült, hol mi a részeg németeket fogtuk volt el.

Varga néni nekem abban a szobában ágyazott, ahol ő aludt. Hosszú-hosszú idő óta először aludtam teljesen levetkőzve. De Varga néni ruhástól, cipőstől dőlt le az ágyra.

— Miért nem vetkőzik le, nagymama?

— Ilyen időkben, édes fiam? És ha jönnek éjszaka?

— Kik jönnek, nagymama?

Varga néni óvatosan körülnézett és csak azután válaszolt, akkor is suttogva:

— Az oroszok, édes fiam!

— Az oroszok? Hisz, mi már itt vagyunk, nagymama! Hát tőlünk fél?

— Mért félnék tőletek, édes fiam? Ti olyan emberek vagytok, mint mi vagyunk. De az igazi oroszok!... Mert egyszer azok is eljönnek, édes fiam és akkor... Jaj, hogy ezt is meg kellett érnem!

Felkeltem és széket húztam Varga néni ágya mellé. Sokáig kellett kérnem, amíg végre — sírásba csukló hangon — elmondotta, elmagyarázta nekem, hogy milyen az *igazi orosz.*

— Azok, édes lányom — istenem, istenem, könyörülj meg rajtunk, — azok elhajtják a férfiakat, megnyúzzák az asszonyokat, már az öregjét, a fiatalját pedig rossz házakba

viszik, a gyerekekből meg bálványimádó pogányt nevelnek... Mária, Szent József, könyörülj meg rajtunk!

Varga néni óva intett engem attól, hogy az igazi oroszok kezébe kerüljek.

Mikor mindent, amit kért, megígértem neki és megköszöntem a jótanácsokat — álomba sírta magát.

De én sokáig nem tudtam elaludni.

MÉG MINDENKI ALUDT, mikor felkeltem. Tüzet raktam, vizet melegítettem, hajat mostam és míg a hajam száradt, megstoppoltam a harisnyáimat. Rájuk fért!

Mikor már csak egyetlen, féltenyérnyi lyuk volt hátra és Varga néni (aki azt álmodta volt, hogy az oroszok közelednek Budapesthez) nagyokat sóhajtozva és fohászkodva az álmát mesélte nekem — vendéget kaptunk. Fiatal, karcsú asszony nyitott ránk, kinek kucsmába bújtatott, szőke hajából erős parfőmillat áradt, kabátjából meg pinceszag.

— Jó reggelt, drága, drága Varga néni! Hallottam, hogy kedves vendégei vannak. Gondoltam, megnézem őket és megkérdezem, nincs-e szükségük valamire? Te vagy drágám, az az orosz hadnagy, aki magyarul beszél? — fordult most hozzám. — Jaj de boldog vagyok, hogy megismertelek. Kérlek, engedd meg, hogy megcsókoljalak. Kazayné vagyok. Kazay Barnáné. De te csak Magdusnak szólíts! Minden barátnőm így szólít. Milyen szép, fekete hajad van, aranyosom! De — ne haragudj az őszinteségért — rosszul fésülködsz. Majd én megmutatom neked, mit lehet ilyen gyönyörű hajból csinálni!

Mindezt egy szuszra mondotta el. Megölelt és megcsókolt. Megtapogatta zubbonyom szövetét, belenézett a

földön heverő nyitott hátizsákomba és nevetett. De mikor meglátta az asztalon a revolveremet — keresztet vetett.

Széket húzott mellém és leült.

— Milyen gyönyörű kicsi lábad van, aranyoskám! És a csizmád!... Színpadon táncolhatnál benne, — esküszöm, nagy sikered lenne. Ha Feri láthatna... Feri — tudod, drágám, — a férjem. Képzelje, Varga néni, a Ferit tegnap elvitték az oroszok. Valaki elhitette velük, hogy Feri nyilas volt. Feri — azt te biztosan megérted, drágám — hogy azok a vérszomjas németek és azok az aljas nyilasok ne is sejtsék, hogy mi az ő igazi politikai meggyőződése — mert Feri demokrata és szocialista, sőt kommunista is és állandóan hallgatta az angol rádiót — hát igen, szóval Feri, hogy ne gyanakodjanak rá, hogy az ellenséget félrevezesse, belépett a nyilasokhoz és a bolond nyilasok elhitték neki, hogy valóban hozzájuk húz. Aztán, mikor a németek bejöttek, Feri, hogy gyanút ne keltsen, — belépett valami SS-nek nevezett alakulatba, gondolta, ott átvészeli a háborút, mint szerény főhadnagy. Tegnapelőtt érkezett haza és most már bátran felvette a civilruhát, én meg elégettem azt az átkozott egyenruhát, hogy semmi se emlékeztessen minket azokra a borzalmas napokra! De valaki a szomszédok közül, valami hisztériás asszony, aki — mióta a németek, vagy a nyilasok a fiát és férjét agyonverték — rettenetesen gyanakvó természetű, (hisz tudod, drágám, hogy milyen rosszak az emberek), szóval az a hisztériás asszony feljelentette Ferit, azt állította róla, hogy — kimondani is szégyenlem — hogy Feri gyilkos. Feri, képzeld, drágám, az én Ferim... Képzelje, drága Varga néni — az oroszok elvitték. Úgy mondják, Gödöllőn őrzik. Még szerencse, hogy te itt vagy, drágám! Neked bizonyosan csak egy szavadba kerül és Ferit hazaküldik. Ha

aztán itthon lesz, ő majd gondoskodik arról, hogy az a hisztérika ne sokat járassa a száját. Ha kívánod, drágám, készségesen elkísérlek Gödöllőre. Akár most rögtön.

Kazaynéból még ömlött a szó, mikor új látogató érkezett. Hatalmas termetű idősebb asszony, kinek barna szőrmebundájához rosszul illett a menyecskés, piros fejkendő.

— Jaj, drága Varga néni, milyen régen nem láttam! Féltem, hogy még kárt tesznek magában, drága néni, azok az átkozott nyilasok. Mert hogy azok mit műveltek... De most már minden bajunknak vége — hála a jó istennek. És magának — amint hallottam és most már látom is — vendégei is vannak. Az egyik vendégét — ne haragudjon, drága Varga néni — el akarom csalni, legyen az én vendégem. Most olyan egyedül vagyok, amióta azok az átkozott németek... Hisz talán hallotta is, drága Varga néni, a németek arra kényszerítették a szegény Pistát, hogy velük menjen és az egész ezredét is magával vigye.

Az asszonyság itt sírva fakadt. Sokáig fújta az orrát — és sopánkodott.

— Istenem, istenem!...

De mikor újabb látogató jött és az valami cipőüzletről kezdett beszélni, amit ők tulajdonképpen el se vettek, csak éppen arra vigyáztak, hogy valahogy baj ne történjen és most a régi tulajdonos — egy öreg zsidó — mégis tőlük követeli vissza... Mikor a piroskendős asszony ezt hallotta, ő is újból magyarázni kezdett és most egyszerre két asszony beszélt hozzám.

— Zsidó uzsorás... ráfogták, hogy nyilas... azért, mert valaki vezérkari ezredes... engemet neveznek nyilasnak, engemet, aki a teát valódi orosz szamováron főzöm?... azt a gyöngysort boldogult nagyanyámtól örököltem...

neked, drágám csak egy szavadba kerül... mi kommunisták vagyunk...

Már négy látogatónk volt, már öt, — most megint ketten jöttek. Heten beszéltek egyszerre, nyolcan, tízen...

— Neked, csak egy szavadba kerül, drágám...

Voroncov nyitott be.

— Azért jöttem, Szvetlána, mert szeretnék végre egyszer négyszemközt beszélni veled!

Öt-hat asszony rohanta meg Voroncovot. Gyors, hangos — ideges kézmozdulatokkal kísért — szóáradattal. Voroncov rémülten hátrált — az ajtó felé.

— Ne hagyj itt, Petyka!

— Tartsd magad, Szvetlána — segítséget hozok. Őrség! — kiáltott ki Voroncov az előszobába. Fiúk, gyorsan, fegyverbe, fegyverbe!...

MIALATT TE ezekkel a tündérekkel enyelegtél, Szvetlána, én átnéztem az Athenaeumba. A nyomda, vagy legalábbis a nyomda egy része — két óra múlva munkaképes. Estére kinyomatják a tegnapi hadijelentést, amit Oldner Vlagyimir most fordít magyarra... Azonkívül — mint tegnap este megígértem — találtam munkát. Meg leszel elégedve a munkával. És — remélem — velem is.

A PESTI GETTÓ

EZT A TÖRTÉNETET nem Voroncovtól tudom. Achmed mondotta el. Este (mikor én már lefeküdtem aludni) Voroncov felfedezte, hogy a Körútnak a Dohány-utca és az Andrássy-út közötti szakaszán, a Körút néhány utcája deszkakerítéssel van elzárva. Nem volt nehéz megállapítani, hogy a deszkakerítések mögött — a gettó van, ahová hetvenezernél több zsidót zártak be a németek és a nyilasok. A harc a gettótól már majdnem két kilométernyi távolságra folyt, de a deszkafalak még mindig állottak. Voroncov jelentést tett Ignatyovnak és engedélyt kért arra, hogy behatoljon a deszkafalak mögé.

Ignatyov nagyon óvatosan nyúlt a kérdéshez. Emlékezett a máramarosszigeti esetre (ahol a németek két órával a város felszabadítása előtt géppuskáztak le hétezer zsidót) és a Tarnopol környéki gettóra, amely a levegőbe röpült, mikor a Szovjet Hadsereg egy járőre betörte a gettó kaput.

— Ezek a szerencsétlenek itt a pesti gettóban — mondotta Árboc — tőlünk várják a szabadulást. Nincs jogunk kockáztatni az életüket. És a te életedet sem vagyok hajlandó ok nélkül kockáztatni, Petyka.

Ignatyov parancsára éjféltájban járőrök mentek ki

— megvizsgálni a gettó palánkjait és átkutatni a palánkok közelében álló házakat. Ugyanakkor Oldner Vologya — a Keleti pályaudvar mögötti fogolytáborban — kikérdezte a magyar foglyokat, hogy mit tudnak a gettóról.

A járőr semmi gyanúsat nem talált.

A hadifoglyok egyrésze semmit sem tudott a gettóról.

A tisztek azt is tagadták, hogy Pesten gettóba zárták a zsidókat. De öt-hat fogoly — vallott. Az egyik azt vallotta, hogy neki pontos tudomása van a gettó helyzetéről: a németek az egész területet aláaknázták és egy gombnyomással levegőbe tudják röpíteni. Egy fogoly őrmester — névszerint Seprényi Imre — azt vallotta, hogy ő (természetesen kényszer hatása alatt) résztvett a gettó aláaknázásában és térképen meg tudja mutatni, hol vannak az aknamezők.

Oldner főhadnagy telefonon jelentést tett Ignatyovnak.

— Mese! — mondotta a tábornok. — Szavamra mondom, Vologya, az egész aláaknázás gyerekmese, mint minden, ami — egy gombnyomásra következik be. Az a Seprényi hazudik. De (bár biztosra veszem, hogy az aláaknázás mese) úgy kell tennünk, mintha biztosan tudnánk, hogy a gettó valóban alá van aknázva.

Ignatyov két század műszaki katonát küldött ki.

— Minden vezetéket, ami a gettóba fut, elvágtok! — parancsolta nekik. — A telefon- és villanyvezetékeket is — sőt a ruhaszárítókötelekét is elvágjátok.

Hajnaltájt a műszaki csapatok parancsnoka, Matyasovszkij százados jelentette Árbocnak, hogy az összes ruhaszárítókötelekét elvágatta.

— Köszönöm!

Ignatyov most két lövészszázadot és egy gépfegyveres osztagot rendelt ki — a gettó felszabadítására. Megparan-

csolta, hogy a két század — tizenkét csoportra szakadva — tizenkét irányból, egyidőben hatoljon be a gettó területére.

— Az akciót te vezeted, Voroncov százados. A gettó lakóival a parancsnokság nevében közlöd, hogy — szabadok.

— Úgy lesz, tábornok elvtárs!

ÉN AZZAL A CSOPORTTAL mentem, amelyet Voroncov közvetlenül vezetett. Egy hattonnás (zsákmányolt) olasz teherautóra — a soffőrön kívül — tizenketten ültünk fel: Voroncov Petyka, Mitya, Achmed, én és nyolc lövész. A soffőr melletti ülésre gépfegyvert szereltünk fel. Az autó a körútról befordult a Wesselényi-útcába.

Ötven métert se tettünk meg és még néhány méternyire voltunk a gettó deszkafalától, mikor váratlanul — gépfegyvertüzet kaptunk. A láthatatlan gépfegyverek tőlünk jobbra állottak — nagyon-nagyon közel. Tíz-tizenkét golyó fúródott az autó farészébe, néhány az acélvázról patiant vissza.

— Hátra!

A keresztutcából — ahol a tüzet kaptuk — másodpercek alatt visszahúzódtunk.

Csend. Ilyenkor (váratlan támadás után) mindig *hallható csend* támad.

Voroncov és Mitya leugrott az autóról. Voroncov (szokásához híven) előrántotta a térképet. Pár pillanatig tanulmányozta — közben suttogva tárgyalt Mityával. Aztán intett Achmednek. Őt is bevonta a sugdolózásba.

— Úgy lesz, Petyka! — mondotta Mitya. — Gyere, Achmed.

Mitya és Achmed visszament a körútra. Mindketten

két-két hatalmas (tankelhárító) kézigránátot vittek magukkal. A teherautó (Voroncov parancsára) egy házhoz lapult. Petyka és két lövész az autó előtt strázsált, lövésre készen tartott géppisztollyal.

Nem tudom meddig vesztegeltünk tétlenül.

A körútról két ló fordult be a Wesselényi-utcába. Mintha kergették volna egymást... Mellettünk megállottak — kíváncsian néztek minket. Az volt az érzésem, hogy mondani akarnak valamit — valami fontosat. Az egyik nyeríténi kezdett. Úgy nyerített, mintha sírna. A másik, majdnem szénfekete, talán arab mén — lehorgasztotta a fejét. Csak most láttam, hogy füle mögül vér szivárog. Egész teste ütemesen reszketett. Egyre hevesebben. Fejét felemelte és leült. Aztán lehorgasztotta finom fejét és lefeküdt. Társa, nagy, nehéz, izmos állat, olyan piszkos, hogy szőre színét sem tudtuk megállapítani — ordítva sírt. A fekete, arab mén mégegyszer felemelte fejét. Homlokán egy fehér csillag volt. Lassan, szinte kényelmesen feküdt végig a piszkos havon. Már nem reszketett.

— Milyen szomorú dolog a halál, még egy állat halála is — szóltam Petykához. Ő csak kezével intett, hogy hallgassak és egy rúgással elkergette a mocskos, társavesztett lovat, amely szinte emberi hangon sírt-jajveszékelt.

Csend. De most nem *vihar utáni*, hanem *vihar előtti* csend. Hogy mi a kettő közötti különbség — azt nem tudom megmondani. De van különbség! Talán nem a csendben, hanem a mi idegeink állapotában. Tudtam, hogy most történik valami.

Ez a valami — két hatalmas dörrenés volt. Még az adott viszonyok között is hatalmas. Az első dörrenés után Voroncov és két társa hasravágódott. Pár pillanat alatt a

keresztútig kísztak. A második dörrenés után Voroncov talpraugrott.

Néhány másodperc mulva a mellékutcából, onnét, ahol lőttek volt ránk, loholva jött Mitya és Achmed. Voroncov mindkettőt átölelte és megcsókolta. Mitya (az ölelésből kibontakozva) szabályos jelentést tett:

— Százados elvtárs, — a német gépfegyverfészket, a kapott parancs értelmében, két kézigránáttal felszámoltuk.

— Hány német sebesült van? — kérdi Voroncov.

— Egy sincs. Holttestek sincsenek. Néhány megperzselt ruhafoszlány, néhány húscafat és egy szerény vértócsa — ez minden, ami nyolc németből maradt. A két gépfegyvert is elvitte az ördög. Ezek a tankellenes gránátok sohasem végeznek félmunkát.

— A ház, amelyik előtt a németek állottak — egy szép sarokház — ugyancsak nem felejti el, hogy mi az a háború — mondotta csendesen Achmed.

— Százados elvtárs — vette át ismét Mitya a szót — *a pesti gettóba vezető út szabad.*

— Felülni! — parancsolta Voroncov. Ő a soffőr mellé, a gépfegyver mögé ült, nem hallhattuk, hogy mit parancsol a soffőrnek.

Az autó visszafarolt a körútig. Aztán — ismét előrelendült. Irány — a deszkakerítés.

A soffőr gázt adott.

Egy hatalmas lökés. Az autó (mintha ágyúlövés érte volna) megremegett.

Mitya káromkodott.

A deszkafal bedőlt.

Bent voltunk a gettóban.

Magos, kopott, szomorú házak, — keskeny utca. Csend. Az utca talán azért volt olyan különös, idegen és

óvatosságraintő, mert az úttesten se holttestek, se felfordult autók nem hevertek, sőt elhullatott lőszert se láttunk.

Csend. Óvatosságraintő csend.

Az utca üres. Se holtak, se élők.

Az autó megállott.

Elsőnek Voroncov szállott le. Ideges volt. Határozatlan. Mivel nem tudta, mit csináljon, derékszíját igazgatta — aztán az oldalán lógó, hatalmas revolverrel babrált.

— Ott! — rikoltott Achmed.

Az egyik kapualjból alacsony, szürkeszakállas, nagyon sovány emberke figyelt minket — ideges, rémült szemmel. Piszkos, sötétkék kabátján — nagy, világossárga, hatágú csillag.

— Ott!

— Látom! — felelte Voroncov, aki (mint *nagy pillanataiban* mindig) egyszerre megnőtt. Olyan feszesen, mintha díszszemlén venne részt és olyan ünnepélyes, kemény lépésekkel indult el a minden mozdulatunkat mohón figyelő, szürkeszakállas emberke felé. Menetközben Petyka kihúzta hatalmas finn kését, nyilvánvalóan azért, hogy a sok harcot látott késsel levágja a sárga csillagot, a piszkos, sötétkék kabátról.

A sárgacsillagos félreértette ezt a mozdulatot. Megijedt a feszestartású katonától, megrémült a hosszú, mezítelen késtől. Elordította magát és (a rémülettől megzavarodva) nem a házba menekült, hanem az utcára. Szaladni kezdett, futva menekült.

— Segítség! Segítség! — visította.

Petyka mondani akart valamit, de semmit sem mondott. Száját nyitvafelejtette és bambán nézett a menekülő emberke után.

— Ne félj, nem bántunk! — kiáltott a menekülő zsidó után Achmed. Izgalmában — tatárul kiabált.

A kékkabátos aprókat lépett, de nagyon gyorsan szedte rövid lábait. Meg-megtántorodott, de egyszer sem esett el.

— Segítség! Segítség!

Achmed leugrott az autóról és a menekülő után eredt. Bal hóna alatt valami nagy barna tárgy, ami erősen emlékeztetett a tankelhárító kézigránátra. De nem gránát volt, hanem cipó. Az ördöngős tatár pillanatok alatt elérte, sőt el is hagyta a menekülőt. Aztán visszafordult és (akit egy pillanat előtt még üldözött) a kis öreget most — fogadta. Mosolyogva és kinyujtott kézzel. A kinyujtott kézben egy nagy, sötétbarna katonacipó volt.

Ősrégi legenda, hogy *a katonakenyér (épp úgy, mint a szurony) tud beszélni és döntő órákban beszél is.* Bölcsebben, mint az ember, bátrabban és jóságosabban. Ez a legenda — szemünk láttára — testet öltött.

A nagy barna katonacipó, melyet Achmed messze maga elé tartott — megszólalt. És a kékkabátos, szürkeszakállas, sárgacsillagos zsidó megértette a katonakenyér jóságos, bölcs szavát. A zsidó kicsi, sovány teste remegett, de jobbja bizakodva nyúlt a kenyér után. Achmed átadta a kenyeret és (gondosan vigyázva, nehogy a kenyér a földre essen) magához ölelte a remegő, kis embert.

Mikor a hosszú, hosszú ölelés végetért és Achmed elengedte a sötétkékkabátos ember vézna testét (amit most a zokogás rázott) Voroncov százados, sok harcot látott finn késével, kissé bizonytalanul és nagyon ünnepélyesen levágta a sötétkék kabátról a nagy sárga csillagot és ünnepélyesen (talán kissé túlünnepélyesen) kinyilatkoztatta, hogy a gettó lakói szabadok. Voroncov szavait én fordítottam magyarra.

Ekkor már — honnét jöttek, ma sem tudom — századok, talán ezrek állottak körülöttünk, férfiak, asszonyok, gyerekek. Ki némán állott, lehajtott fejjel, ki némán, de beszélő, könnyes tekintetű szemmel.

Ki sírt, ki nevetett. Én sírtam.

Egy magas, nagyon vékony férfi, — kinek arca majd olyan fehér volt, mint hosszú szakálla — sovány, reszkető jobbjával megsímogatta az arcomat, aztán megsímogatta szürke szőrmesapkámat és sapkámon az ötágú vörös csillagot. Egy síró öregasszony — megcsókolta a kezemet.

MÁSFÉL ÓRÁT töltöttünk a felszabadult gettóban. Másfél óra alatt sok mindent láttam és hallottam. A sok drámai kép összefolyik, olyan sok, hogy nem lehet mindegyikre emlékezni. Mikor visszagondolok a gettó felszabadítására, büszkén, boldogan mosolygok és nagyon vigyázok, nehogy elsírjam magamat.

A sok meglepő kép közül, amit a gettóban láttam, hármat jegyeztem meg — örök időkre.

Az első kép: a dohányutcai zsidótemplom udvara.

Végigmentünk a Wesselényi-utcán — századok követtek. Átmentünk a dohány-utcába — akkor már sok ezer ember jött utánunk. Elérkeztünk a templomig. A templom udvarán a halottak (a félig mezítelen, csonttá fagyott halottak) úgy voltak felraktározva, ahogy a hasábfákat rakják négyszögölbe az erdőkön. Egy sor hulla hosszában, egy sor hulla keresztben. *Negyven-ötven négyszögöl félmezítelen, csonttáfagyott holttest...*

A második kép, amire mindig emlékezni fogok: egy kockás nagykendőbe burkolt, reszketőkezű, kis öregasszony, kinek keskeny, ráncos, szürke arcát két lázas fényű nagy,

mandulavágású, szomorú szem világított meg. Egy fél cipót adtam a néninek. Elfogadta, megköszönte a kenyeret és a karján lógó kosárba tette.

— Mért nem eszik, néni? — kérdeztem. — Nem éhes?

— Nagyon éhes vagyok, drága kisasszony — már négy hete nem is láttam kenyeret. De erre a kenyérre szüksége van a gyereknek. Tudja — ő mindig, de mindig éhes.

Ezt az öregasszony nagyon büszkén mondotta. Szeme ijesztően ragyogott.

— Ki az a gyerek és hol van? — kérdeztem.

— A gyerek — a fiam, az én Géza fiam. Hogy hol van, azt nem tudom pontosan. Két és fél év előtt kivitték a frontra, ahonnét csak egyetlen egyszer írhatott levelet szegénykém — ezelőtt tizenhét hónappal. Azóta hallgat és biztosan éhezik, szegény. Istenem, Istenem, milyen éhes lehet az én szegény kisfiam...

A harmadik felejthetetlen kép:

Mikor visszafelé jöttünk a dohányutcai templomtól, ott, ahol a Dohány-utca nagyot kanyarodik, az utcát megtöltő, kopott, piszkos, fáradt tömegből egy asszony vált ki — és elém állott. Másutt aligha tűnt volna fel ez az asszony különösen elegánsnak, de itt...

Prémes bundát viselt. A szája korállpirosra festve — szőkére festett haja szinte világított.

— Engedje meg, kisasszony, hogy meghívjam önöket, tiszteljék meg látogatásukkal szerény lakásomat és reggelizzenek nálam.

— Kérem, asszonyom, bármilyen kedves a meghívása, nem fogadhatjuk el. Egyrészt, nekünk most nincs időnk reggelizni, másrészt a reggelit nem fogadhatjuk el, hiszen önök annyit nélkülöztek...

— Én nem nélkülöztem, kisasszony, vagy legalább is

nem éheztem. Persze sok minden hiányzott... Jaj, menynyit szenvedtünk — lelkileg. A férjem...

— A libakirály! — kiáltotta valaki.

Többen nevettek. Már nevetni is tudtak a gettóban, ha nem is boldogan, de legalább gúnyosan.

— Igen, libamáj-exportőr! — mondotta az elegáns asszony. — No és? — folytatta harciasan. Aztán ismét barátságos arcot vágott és felém fordult. — Igen, a férjem nagykereskedő és a háború előtt libamájat szállított Angliába — vagonszám. Szóval mi... Ha most — átmenetileg — szerényen is lakom, — férjem személyes ismerőse egy angol lordnak! Ó Anglia! Szóval nagyon boldog lennék, ha megkóstolnák békebeli májpástétomunkat.

A meghívást átadtam Voroncovnak.

— Mit válaszoljak? — kérdeztem.

Petyka sokáig gondolkozott.

— Semmit se válaszolj! — mondotta végre. — Gyerünk.

— Nem illik válasz nélkül hagyni a kedves meghívást, — szólalt meg a lovagias Mitya. — Mondd meg ennek a holgynek, Szvetlána, hogy a reggelit, amit nekünk szánt, ossza szét az éhezők között. És mondd meg a tisztelt hölgynek... Különben hagyd! Úgy se értene meg. Ha magyarul tudsz is, az ő nyelvén biztosan nem tudsz és ő se ért a mi nyelvünkön. Gyerünk! Válaszoljanak neki — az éhezők.

A különböző irányból behatoló csoportokkal — Voroncov terve értelmében — a Dob-utca és Akácfa-utca sarkán találkoztunk. Voroncov úgy intézkedett, hogy a két század (Mitya parancsnoksága alatt) egyelőre a gettó területén marad, mint őrség.

— Úgy lesz, százados elvtárs!

Az utcán, a letaposott havon úgy hevertek a hatágú,

sárga csillagok, mint másutt, más pesti utcák piszkos lfaván a kilőtt patronhüvelyek.

IGNATYOV meghallgatta Voroncov részletes jelentését és telefonált Usakovnak. Usakov tábornok engem rendelt magához.

— A gettó felszabadításának katonai körülményei nem érdekelnek — mondotta Usakov, mikor megittuk az első csésze teát. Annál jobban izgatnak ennek az akciónak emberi, tisztán emberi vonatkozásai. Remélem érted, Szvetlána, hogy mit várok tőled, hogy mért kérettelek ide tégedet és nem Voroncovot? Ti, szoknyás hősök ütközet közben nem vagytok rosszabbak a férfiaknál, ütközet után jobbak vagytok náluk. Ti nem szégyenlítek, hogy a szívetek nem mindig van acélból. Hallom, Szvetlána — sírtál. Derék kislány vagy!

— Tábornok elvtárs — feleltem — valaki megrágalmazott. Nem sírtam. Én akkor sem sírtam, mikor megtudtam, hogy Zoltán bátyám hősi halált halt.

Usakov sokáig késett a válasszal. Megfogta az államat és így kényszerített, hogy a szemébe nézzek.

— Úgy látszik — mondotta elkedvetlenedve — mégsem vagy olyan derék ember, mint gondoltam.

Ez a kijelentés úgy fájt, hogy — sírni kezdtem.

A VÍGSZÍNHÁZI CSATA

KÉSŐ ESTE érkeztem vissza a Miksa-utcába. Előbb az autójavító műhelybe néztem be, ahol már tizenkét magyar munkás dolgozott. Amikor odaérkeztem, éppen munkaszünet volt: egy magyar munkás fölolvasta a Debrecenben megjelenő Magyar Újság híreit.

Varga nénin kívül csak Kovács Jánost találtam otthon. Vacsorát főztek. Az őrtálló katona elmondotta, hogy Petyka a Nyugati pályaudvarnál van és azt üzeni, hogy éjfél előtt nem jön haza.

Megvacsoráztunk. Vacsora után teát főztem. Tea mellett ülve sokáig beszélgettünk. Kovács János elmesélte, miképpen szökött meg a honvédseregből és hogyan került Budapestre.

Hosszú történet.

Kovács János, amikor Budapesten megkezdődött a Szálasi uralom, Munkácson szolgált. Százada parancsot kapott, hogy vonuljon föl a Kárpátokba, az Árpád vonalra. Október 18-án kora hajnalban indult útnak a *század*. Déltájban *a század roncsai* Volócra érkeztek. Csak a roncsai, mert egy visszavonuló német tüzérüteg egyik lőszeres

szekere épp akkor robbant föl, amikor az országúton Kováçs János százada mellett haladt — az Árpád-vonal felől délnek, Munkács felé.

Azok között, akik Volócra érkeztek, hiába keresték volna Kovács Jánost. A robbanás pillanatában — negyedmagával — az országútat szegélyező árokba menekült. A robbanás elől. De amikor a négy honvéd ott feküdt az árok vizében, Kovács János egyik bajtársa azt találta mondani, hogy ideje lenne már — befejezni a háborút.

— Ideje! — helyeselt Kovács János.

Az országúttól néhány lépésnyire kezdődik az a nagy, sűrű erdő, amelynek talán vége sincsen sehol. Senki se vette észre, hogy a négy honvéd az erdőbe menekült.

A lombhullató erdőben céltalanul bújkálni, különösen mikor éjjel-nappal szemetel a szomorú, őszi eső — kutyának sem való. Az eső (ilyen helyzetben) a forróságnál is rosszabb, a fagynál is. A négy honvéd másfél napig járta az erdőt. Már azon törték a fejüket, hogy milyen mesével magyarázzák ki elmaradásukat, (mert elhatározták, hogy visszamennek Munkácsra), — már kész is volt a mese, amikor az erdőben egy különös alakulat fogta körül őket. Volt abban egyenruhás katona és volt bocskoros favágó, volt abban ukrán és volt román, volt ott magyar, de szlovák és cseh is volt abban az egységben, amelyik Kovács Jánost és társait foglyulejtette. Partizánok! Egy magyarul beszélő partizán kihallgatta a négy honvédet.

— Akármennyit is kérdezett, mi csak annyit tudtunk mondani neki, hogy éhesek vagyunk és rettenetesen fázunk — mesélte Kovács János. — Adtak egy kis málét és egy kevés pálinkát. Aztán elölről kezdődött a beszélgetés. De most már nem ők kérdeztek minket, hanem ők adtak feleletet azokra a kérdésekre, amelyeket mi kimondani se

mertünk volna. Elmagyarázták nekünk, hogy mi a célja a háborúnak. Sok olyat mondottak, amit értettünk, de még több olyant, amit nem értettünk. Azt azonban megértettük, hogy ha az oroszok győznek, akkor az uraktól elveszik a földet és odaadják a dolgozó parasztnak.

— „Hát akkor győzzenek az oroszok!" — mondottam én. És megkérdeztem: szükségük van az oroszoknak a mi segítségünkre? A partizánok nevettek.

— „Az oroszok a ti segítségetek nélkül is megnyerik a háborút. De azért derék dolog, hogy segíteni akartok."

— Kiokosítottak minket, kitanítottak, hogy mivel hozhatjuk közelebb a háború végét és az urak végét.

— Vagy négy hetet töltöttünk a partizánoknál. Nehéz élet volt! Előbb csak néztük, hogy mit csinálnak a partizánok, aztán — rövidesen — mi is munkába állottunk. Belebeleharaptunk az országúton menetelő német csapatokba, aztán gyorsan visszahúzódtunk az erdőbe. Az országút nagyon meleg volt a német gépfegyverek tüzétől. Az erdő pedig nagyon hideg volt. Így történt, hogy a négy honvédből csak kettő maradt életben: én meg a Végh Jóska. Az egyik honvéd, Bazsó Pista fejlövést kapott. A másik barátom, Balog Imre meg a hideget nem állotta, abba pusztult bele.

— November vége felé, talán éppen november utolsó napján, amikor azon fáradoztam, hogy a frissen esett hóból vizet melegítsek, magához hívott a legfőbb partizán, egy Nemcsenkó nevű munkácsi szabósegéd.

— „Na, Kovács János" — mondotta Nemcsenkó — „bebizonyítottad, hogy igaz magyar ember vagy: útálod a nácikat, útálod az urakat és szereted a földet. Amikor hozzánk kerültél, azt kérdezted tőlem, hogy mivel segíthetnél az oroszoknak? Az oroszoknak — akkor is meg-

mondtam — nincs szükségük segítségre, de — most azt is megmondom — annál nagyobb szükségük van segítségre a szegény magyaroknak. Még mindig háborúba hajszolják őket és még mindig a németért és az urakért pusztul a magyar. Ha segíteni akarsz a magyar népnek, — a te népednek — akkor mi elengedünk téged, menj haza Magyarországra és ahol szegény emberrel találkozol, mondd meg — ne szégyeld magad és ne félj — mondd meg mindenütt az igazat, mondd meg, hogy ha az oroszok győznek, tiétek lesz a föld. Azt is megmondhatod, hogy mit gondolsz a németekről és azt is, hogy milyen nagyon szereted a németeket szolgáló magyar urakat. Megértettél, Kovács János?"

— „Nem estem a fejem lágyára!"

— „Van kedved hazamenni?"

— „Egyedül megyek?" — kérdeztem.

— „Van itt rajtad kívül még egy honvéd. Veled jött, társad, barátod. Ketten mentek. Nem félsz?"

— „Mért félnék a földosztástól? Az enyémet bizton nem veszik el, mert nincs és ha adnak, — attól sem ijedek meg."

— Naplementekor, (hátizsákunkban három napi élelemmel) nekivágtunk az útnak. Irány Budapest...

Órákon át mesélt Kovács János arról, hogy mennyi furfanggal és mennyi szerencsével játszották ki ők ketten a tábori csendőrök és az utakon cirkáló motorbiciklis német katonák éberségét. Mikor Debrecen közelébe ért a két honvéd ott már orosz katonák voltak. Kovács János megmutatta a szőrmesapkás katonáknak azt a pecsétes papírost, amit Nemcsenkótól kapott. Azok kezeltek vele, megetették és a két honvéd újult erővel indult Budapest felé. Kovács kenyerespajtása, Végh Jóska — amikor Szolnok táján

jártak — megbetegedett. Visszamaradt egy parasztkunyhóban. De Kovács János fáradhatatlanul ment tovább — Budapest felé.

— Pedig nem Budapestre akartam eljutni — mondja, — hanem a tanyámra akartam hazakerülni. A tanyámra, ami azelőtt az Eszterházy kegyelmesék tanyája volt. Pestig nem történt semmi baj. De amikor ideértem és az utcán megállított egy csendőrjárőr és én, tévedésből *nem* azt a papírost mutattam meg neki, amelyet mi fabrikáltunk és amelyik azt igazolta, hogy szabadságos katona vagyok, úton a falum felé, hanem azt a pecsétes papírost adtam oda a magyar csendőrőrmesternek, amit Nemcsenkótól kaptam. Jaj de megörült a gazember csendőr! Lesózott nekem néhány pofont és mikor ezzel készen volt, két másik csendőr fogott közre és vittek — nem tudom hova. Akárhova is vittek, nem érkeztünk oda. Éppen bombázták a várost és egy *értelmes bomba* ott esett le a közelünkben. Az egyik csendőr megsebesült, a másik beugrott egy kapu mögé. Áldjon meg titeket az isten — gondoltam — de úgy, ahogy én kívánom. Nem tudom, hogy amikor vége volt a bombázásnak, keresett-e vagy sem az a csendőr, aki a kapu alá menekült, de azt tudom, hogy ha keresett, hiába keresett.

— Három hétig bújkáltam Budapesten. Nehezebb a városban bújkálni, mint az erdőben. És most itt nem eső esett, hanem bomba! Egy pincében Kővágó Dániel kenyeres pajtásommal találkoztam, aki egy nappal előbb szökött meg a századból, mint én, de azért tartotta a barátságot. A háborúig egy újpesti gyárban dolgozott. Kimentünk Újpestre. Dani — négy-öt napon át — azt csinálta, amit Nemcsenkó a Kárpátokban: robbantott, gyújtogatott a németek háta mögött. Ötödnap én hazaindultam. De csak Pestig értem. És most — itt vagyok és teát iszok. És holnap

— de legkésőbb holnapután — nekiindulok és meg sem állok a tanyámig.

Kovács János fölállott, kihúzta magát és ökölbeszorított jobbjával hatalmasat ütött a mellére:

— Én fogom fölosztani az Eszterházyak földjét! Azt a földet, amiről a hercegek talán még ma is azt hiszik, hogy az övék.

Csak most értettem meg, hogy mi változott meg (pár nap alatt) Kovács Jánoson. *Megfiatalodott.* Fiatalosan mozgott és beszélt. És a tekintete is más volt, mint az első találkozásunkkor. Talán még a szemének színe is.

Varga néni nagy érdeklődéssel hallgatta végig a hosszú történetet. Időnként helyeslően bólintott, máskor roszszalóan csóválta a fejét, de egy hangot sem adott. Hanem amikor Kovács János elhallgatott és saját szavaitól fellelkesedve diadalmasan nézett rám, a nagymama sóhajtott és megszólalt:

— De ha megjönnek az *igazi* oroszok, gyerekeim...

— Az igazi oroszok? — csodálkozott Kovács. — Hisz azok már itt vannak!

Pár pillanatig gondolkozott Kovács János — aztán harsányan elkiáltotta magát:

— És most már a magyarok is megjönnek, az igazi magyarok, akik... Majd meglátja, nagymama — a kutyánk is kávét iszik.

VORONCOV jóval éjfél után érkezett haza.

— Reggel meglátogatjuk a nagyanyádat, Szvetlána, — mondotta. — Egy jó félórával ezelőtt az első járőr elérte az utcát, ahol — ha a Rottenbiller-utcai házmester nem hazudott — a nagyanyád lakik. Most aludjunk néhány órát.

Kora reggel útnak indultunk. Két jeepen.

Az első jeepen Mitya ült és Achmed, a másodikon Voroncov százados és én ültünk. Mögöttünk, közöttünk — de leginkább rajtunk, háttal nekünk egy géppisztolyos katona ült. Hallgattunk.

Az első jeep, a Nyugati pályaudvarnál megállott az őrmesterlány előtt, aki a forgalmat irányította. Amire Mitya leszállott az autóról, már mi is odakanyarodtunk az őrmesterlány mellé. Rögtön megismertem. Ugyanaz a zömök lány volt, akivel öt nap előtt a Baross-téren találkoztunk.

Voroncov alaposan kikérdezte barátnőnket. Megnyugtató válaszokat kapott. A Szent István-körúton már nincs ellenség. De a lány mégis óvatosságra intett minket.

— Német nincs errefelé — mondotta, — de a Duna túlpartjáról állandóan lőnek. Célzás nélkül, csak úgy — találomra. Így is sok kárt okoznak.

Voroncov pár pillanatig gondolkozott, aztán felkapaszkodott az autóra.

— Gyerünk! — mondotta. — Mitya, ti mentek elől. A viszontlátásra, elvtársnő — búcsúzott az őrmesterlánytól. — Úgy tudom, Budán is van egy pályaudvar. Pár nap múlva ott találkozunk.

— Úgy lesz! — felelte mosolyogva az őrmesterlány.

A Szent István-körúton élénk forgalom volt. A pincéből kiszabadult budapestiek sétáltak. Vagy nem tudták, hogy veszélyes helyen vannak, vagy nem féltek a veszedelemtől. Kisebb csoportokba verődtek. Mintha más gondjuk se lenne, élénken társalogtak. Itt-ott — sőt elég sűrűen — költözködőket láttunk: egy-egy kétkerekű taligát húztak, vagy toltak. A taligán bútorok, vagy néhány kosár. Egy idősebb asszony egy felfordult teherautón ülve — napfürdőt vett.

— Úgylátszik, a mi őrmester barátnőnk kissé túloz! — mondottam. — A németeknek más gondjuk van, semhogy idelőjjenek.

Voroncov nem felelt. Még egy perce sem voltunk úton, nekem még annyi időm sem volt, hogy újabb megjegyzést tegyek, mikor gyors egymásutánban két akna csapott le — mögöttünk. A sétálók közelebb húzódtak a falhoz. Néhányan hasravágódtak. De pár másodperc múlva már ismét megfeledkeztek a veszedelemről.

A harmadik akna közvetlenül a mi első jeepünk előtt vágott le. Mitya, Achmed és a soffőr kiugrott az autóból. Nekik semmi bajuk sem történt. De az autó tüzet fogott. A vasváz — természetesen — nem égett, de a vázra sok olaj és benzin tapadt — az hatalmasan lángolt. Mitya veszettül káromkodott. Achmed és a soffőr havat lapátoltak az autóra. Mitya az égő autót valósággal odarúgta egy piszkos hóbuckára.

Voroncov a mi autónkat betolatta egy ház kapujába. A kapu alatt néhány vörös katona állott. Az egyik — egy nyurga, nagyon fiatal szerzsánt — tisztelgett és feszes vigyázzban Voroncov elé állott:

— Engedje meg, százados elvtárs, hogy jelentést tegyek.

— Jelentést? — csodálkozott Voroncov. — Mi baj, fiú?

— Baj nincs, százados elvtárs, csak át kell vennie a parancsnokságot.

— Milyen parancsnokságot?

A szerzsánt magyarázni kezdett, de nyilvánvaló volt, hogy ő maga sem egészen érti azt, amit meg akart magyarázni. Jelentésének lényege az volt, hogy a Duna felől egy német csapat igyekszik a Nyugati pályaudvar felé és senki sem védi az utat.

— Itt kilencen vagyunk a kapu alatt — mondotta a szerzsánt — és a szomszéd házban is van hét-nyolc fiú — talán több is. Ha a százados elvtárs átvenné a parancsnokságot...

Voroncov nem válaszolt. Kiment az utcára. Én utána. Pár másodperc múlva tudtuk, hogy a nyurga szerzsánt igazat mondott: a Duna felől, hason kúszva, német csatárlánc közeledett. Hogy milyen erős az ellenség, azt nem láthattuk, de nyilvánvaló volt, hogy már nagyon közel vannak hozzánk. Legfeljebb hetven-hetvenöt méternyire.

Voroncov intézkedett.

— Leonov hadnagy, te és Achmed az utca túlsó oldalára mentek. Kovács Szvetléna és én, itt veszünk állást. Te, fiú, — szólt a szerzsánthoz — minden embert kiparancsolsz az úttestre.

Egy kurta perc múlva már védelmi állásban voltunk. Vékony, gyenge védelem, de (egyelőre) elzártuk a németek előtt az utat. Az első lövést — amikor egy német féltérdre emelkedett — Voroncov adta le. Talált.

— Butaságot csináltam! — fordult hozzám. — A legfontosabbról megfeledkeztem. Valakit hátra kell küldeni jelentéssel.

Az út közepére kúszott és pár másodpercig a szerzsánttal suttogott. A szerzsánt odahúzódott mellénk (valami színházra emlékeztető épület feljárójánál feküdtünk). A fiú lőszerét átadta nekem és (szinte a falhoz tapadva) a Nyugati pályaudvar felé indult.

— Tűz! — vezényelt Voroncov és tizennyolc-húsz fegyver majdnem egyszerre dörrent el. A németek sokkal többen voltak, mint mi. Komoly tűz alá vették állásainkat. De nem jöttek közelebb, nem tudták honnét, hogyan ala-

kult ki a mi vonalunk és nem is sejtették, hogy milyen kevesen vagyunk.

— Okos ember volt, aki ezt a színházat építette — mondotta Voroncov — és főleg, aki ezt a feljárót csinálta — kőből. Jobb fedezéket elképzelni is nehéz.

Öt-hat percen át lövöldöztünk, — minden különösebb eredmény nélkül. A mieink a földhöz tapadtak. A németek tettek egy-egy kísérletet arra, hogy közelebb kerüljenek hozzánk, de a kísérletezés egyetlen eredménye az volt, hogy Voroncov lelőtt két németet. A fegyvertűz alábbhagyott. Pár pillanatnyi csend után, váratlanul — aknatüzet kaptunk. A németek vagy Budáról lőttek, vagy a Margitszigetről. Az aknák a hátunk mögött robbantak, a Nyugati pályaudvar és a mi állásaink között.

— Örülök, hogy végre egyszer négyszemközt beszélhetek veled, Szvetlána — mondotta Voroncov, amikor az aknatűz elült. — Már régen szeretnék valamit megkérdezni tőled, de soha sincs rá alkalom. Mondd, akarsz a feleségem lenni?

— Erre én is gondoltam! — feleltem. — Már régen szóltam volna neked, de te is tudod, hogy sohasem vagyunk egyedül.

— Tűz! — vezényelt Voroncov.

Néhány német felemelkedett, de rögtön visszaesett. Nem láthattuk, hogy mi volt tüzelésünk eredménye.

— Szóval a háború befejezése után? — igy Voroncov.

— Az lesz a legjobb — feleltem. — De persze van egy-két nehézség.

— Szétlőjjük, vagy megrohamozzuk — felelte nevetve Voroncov.

— Ne tréfálj, Petyka. Én komolyan beszélek. Te még nem gondoltál arra, hogy én — *magyar vagyok.*

Voroncov a meglepetéstől hápogott.

— Hogy jut ilyesmi az eszedbe, Szvetlána? Csak nem ittál?

— Nem ittam, Petyka. Nagyon józan vagyok. Ezért természetesnek tartom, hogy téged meglep, hogy én magyar vagyok. *Engem is meglep.* Erre azelőtt sohasem számítottam. Kérlek, hallgass meg nyugodtan.

— Tűz! — vezényelt Voroncov.

Mikor — pár perc múlva — tűzszünet állott be, folytathattam.

— Tudod — mondtam — én húsz éven át csak olyan magyart láttam, aki valahogy — hogy is mondjam — nem a földön járt. Az első magyarok, akikkel megismerkedtem, apám barátai voltak, — Moszkvában élő politikai emigránsok. Azok pont olyanok voltak, mint apám. Jó kommunisták, jó harcosok, de vagy olyan csaták harcosai, amely csatáknak halottai már régen elporladtak, vagy olyan csaták hősei, amely csatákat majd egyszer, valamikor a fiaik, vagy talán az unokáik fognak megvívni, de semmiesetre sem ők. A multban éltek, vagy a távoli jövendőről álmodoztak. Legalábbis én — akkor — így láttam a dolgot. Persze azóta alaposan megváltozott a világ. Kiderült, hogy nekik volt igazuk, az álmodozóknak és nem nekem, aki mindig nagyon büszke voltam arra, hogy már gyerekfejjel is józan ember voltam. Ők persze mindezt — lényegesen másképpen képzelték el. De mi mégis most megvívjuk és megnyerjük azokat a csatákat *is*, amelyekről apám és barátai álmodoztak. De ez nem minden. Amikor először láttam másfajta magyarokat, azok — ellenségek voltak. Fegyveres kézzel jöttek a Szovjetúnióba. Hitlert szolgálták. Ha apámat és társait nem vettem egészen komolyan, — de szerettem őket, ezeket a magyarokat komolyan kellett

venni és — gyűlöltem őket. Nagyon gyűlöltem őket! De most, hogy Magyarországon vagyunk, azt a különös felfedezést tettem, *hogy a magyar nép éppúgy nép, mint mondjuk az ukrán, vagy a grúzin* és hogy a magyar nép nem kizárólag naív ábrándozókból és fegyveres ellenségekből áll. Remélem, nem értesz félre, Petyka? Pár nap óta tudom, hogy magyar vagyok. Kötelességem magyarnak lenni. Értesz?

— Tűz! — vezényelt Petyka.

Pár másodperc múlva ismét hozzám fordult.

— Szeretsz, Szvetlána?

— Szeretlek, — feleltem. — Hogy a vad lármát túlkiabáljam — majdnem ordítottam.

— A többi nem fontos. Tőled hallottam, hogy az apád a nehéz kérdésekre ezt szokta válaszolni: munka mindenütt van és jó kommunistára mindenütt szükség van. Szeretjük egymást, elvtársak vagyunk, — a többi nem fontos. Valahogy lesz! És nemcsak valahogy, de egész bizonyosan minden jól lesz. Megsértenélek téged és magamat is, ha feltételezném, hogy a felmerülő kérdéseket nem tudjuk okosan, becsületesen megoldani.

— Tűz!

— Tudod, Petyka, amióta tudom, hogy a magyar nép — nép, azóta azt is tudom, hogy nekem kötelességeim vannak vele szemben.

— Felszabadítjuk Magyarországot! — kiáltotta Petyka.

— Igen, de aztán... újjá is kell építeni az országot. *Igazi országot* kell építenünk a régi Magyarország helyére. Érted?

Mialatt én előadást tartottam, Petyka feszülten figyelt. A németeket figyelte.

— Tűz!

Mintha csak Petyka vezényszavára történne — sortűz dördült el. A hátunk mögött.

A németek bekerítettek minket.

Petyka talpraugrott. Intett, hogy én maradjak fekve. Jobbjával végigsimította homlokát, aztán ösztönösen a térképtáskája után nyúlt. A térképet nem húzta elő, hanem gyorsan újratöltötte géppisztolyát. Én is talpraugrottam.

— Úgy látszik, Petyka, most valamennyi problémánk egycsapásra megoldódik...

Petyka intett, hogy feküdjek le. Nem engedelmeskedtem. Én adtam le az első lövést a németek felé, akik a hátunkba kerültek.

— Feküdj le, Szvetlána! — kiáltott rám dühösen Petyka és kemény kézzel kényszerített, hogy fedezéket keressek a színházi feljáró mögött. Ő maga, — nem törődve a sűrűen zizegő golyókkal — kifutott az út közepére, hogy onnét vezesse, a számunkra nagyon előnytelenül alakult harcot.

A németek kétoldalról is közeledtek felénk. Már egy oldalról sem voltak messzebb — kézigránáthajításnyinál.

És amikor helyzetünk már szinte reménytelennek látszott, egyszerre három oldalról harsant föl a *világ legszebb zenéje:*

— Hurrá! Hurrá!

A mieink (mellékutcákon át) hátába kerültek mindkét német csapatnak úgy, hogy az ellenség, amelyik percekkel előbb minket kerített be, most maga került, — nemcsak *szinte reménytelen* helyzetbe — hanem *teljesen reménytelen* helyzetbe.

Az a csoport, amelyik a hátunkba került volt, letette a fegyvert. Mint később megtudtuk — ezek összesen negyvenketten voltak. A másik csoport, amelyik a Margit-híd

felől támadott minket, megpróbálta kivágni magát. Nagyobbrészük elhullott, de vagy tizenkét német katonának sikerült elérnie a Dunapartot. Ezek leereszkedtek a Duna jegére. Mi — a partig — utánuk.

A Dunapartra érve különös látványban volt részünk. Tizenkét német katona — ordítva, visítva — futott a Margitsziget felé. A Margitszigeten állomásozó németek — gépfegyvertűzzel fogadták őket. Talán attól tartottak, hogy a menekülő németek nyomában mi is elérjük a Margitszigetet, talán gyanakodtak, hogy nem német katonák, hanem német ruhába öltözött oroszok szaladnak állásaik felé. De az is lehet, hogy semmit sem gondoltak azok a német katonák, akik a Margitszigeten állomásoztak. Minden mindegy volt már számukra. Fegyver volt a kezükben — lőttek.

Egy percbe sem került és a tizenkét menekülő német katona az utolsó szálig, szitává lőve feküdt a Duna jeges hátán.

MEGTUDTAM, Szveta — ujságolta Voroncov néhány perccel az ütközet befejezése után —, hogy azt a színházat, amelynek feljárója olyan aranyos, kényelmes, biztonságos hely, — azt a színházat Vígszínháznak hívják. Találó elnevezés!

NAGYMAMA

MIKOR A HARC befejeződött — az utcán hemzsegett a nép. Senkit sem zavart a Margitsziget felől hallatszó gépfegyverkattogás. A járókelők élénken gesztikulálva magyarázták egymásnak, hogy mi történt és hogyan. Szerettem volna, ha nekünk is megmagyarázzák, hogy honnét csöppentek ide a németek. Mert ezt mi sem tudtuk.

A fél város költözködött. Azt a teherautót, amelyen egy óra előtt napfürdőt vett egy idősebb asszony — alaposan megtépázta egy akna. De azért az autóroncson most három napfürdöző asszony talált helyet. A két vöröskeresztes autó, amely sebesültjeinkért jött, alig tudott utat törni magának a sok sétáló és a töméntelen kézikocsi között.

Hét halottunk és kilenc sebesültünk volt.

Achmed is kapott egy gránátrepeszt a balcombjába. De vagy a repesz volt nagyon hitvány, vagy a mi Achmedünk nagyon kemény legény, — az ördöngős tatár délután már ott sántikált a Miksa-utcában, Kovács János honvédre támaszkodva.

Mikor sebesültjeinket autóra raktuk, Voroncov, — a nyurga szerzsánt segítségével — listát készített azokról,

akik részvettek a vígszínházi csatában. A sebesültekkel együtt ötvenhárman voltunk. Az ötvenhárom közül huszonkettő ütközet közben csatlakozott hozzánk. Errefelé volt dolguk (járőrbe mentek, vagy telefont szereltek) és a fegyverropogás úgy magához vonzotta őket, mint lámpafény az éjjeli lepkéket. A segítségünkre jött zászlóalj Kadorján tábornok tartalékából került ki. Tegnap este óta a Ferdinánd-híd környékén táborozott egy egész ezred.

Petyka és én a Tisza Kálmán-térre autóztunk, jelentést tenni. Ignatyov (kinek karját Hartman doktor, épp mikor megjöttünk, utoljára kente be Visnyevszkij kenőccsel) — a tábornok, mialatt Petyka jelentést tett neki, az ajkát harapdálta.

— Utálom a könnyelmű embereket! — mondotta, mikor Petyka elhallgatott. A háborúban hősökre van szükség és nem hősködő szeleburdiakra.

Petyka lehajtotta fejét.

— Na jól van, Petyka! Nincs semmi baj. Te leszel hadseregünk egyik legfiatalabb őrnagya.

Ignatyov most hozzám fordult.

— Nagyanyádat megtaláltad?

— Még nem — felelt helyettem Petyka. — Épp hozzá indultunk, mikor... Ha a tábornok elvtárs megengedi, most odamegyünk...

— Menjetek. Vigyetek magatokkal egy kosár ennivalót. És — ha lehetséges — útközben *ne* foglaljátok el Berlint... A ti dolgotok — megtalálni a nagymamát. Este jelentést várok.

Egy negyedóra mulva ismét a Nyugati pályaudvarnál voltunk. Újabb tíz perc mulva autónk megállott a ház előtt, melyben — állítólag — nagyanyám lakik. Hatalmas szürke épület. Szomszédjai is valóságos óriások.

Ez az utca nem sokat szenvedett a háborútól — vagy legalább is a házak nem szenvedtek sokat. Az ablaküvegek — természetesen — mindenütt hiányoztak, de a legtöbb háznak még a teteje se égett le. Csak a tömör falakba ütött apró lyukak — gépfegyver és géppisztolygolyók nyomai és a szétszórt puskagolyó-hüvelyek bizonyították, hogy a háború itt is végigsepert.

Nagyanyám házának vaskapuja (melyen azelőtt üvegablakok voltak, most deszkák), a hatalmas kapu — zárva. Sokáig dörömböltünk — hiába. Már azt terveztük, hogy betörjük a kaput, mikor végre a kapu mögött megszólalt valaki:

— Mit lármázzák itt fel az egész várost? Ha nem takarodnak, rendőrt hívok!

— Kérem, uram, nyissa ki a kaput. Nagyanyámat, özvegy Kovács Istvánnét keresem. December óta itt lakik.

— Itt senki se lakik. Jó lesz tovább állni!

— De kérem...

A zárt kapu mögött álló férfi csúnyán káromkodott. Örültem, hogy Petyka nem érti a mocskos szavakat. A szavakat nem, de a helyzetet megértette Petyka — és ő is káromkodott. Ő is csúnyán. Az ismeretlen (a kapu túlsó oldalán) az orosz szó hallatára elnémult.

Pár pillanatnyi csend.

Petyka géppisztolyából néhányszor a levegőbe lőtt.

A kapu kinyílott.

Magas, testes férfi állott előttünk — reszketve. Fekete ruhájához rosszul illett a magasszárú, nyilvánvalóan orosz eredetű halinacsizma. Kesztyűs jobbjában zseblámpát tartott. Baljával idegesen simogatta borostás állát.

— Bocsánatot kérek a félreértésért — dadogta. — A hangsúlyom *magyarul* beszélt és ezért én azt hittem, hogy

ismét, még mindig a *németek*... Tegnap este tizenhárom embert vittek el a házunkból a németek és a nyilasok...

— Hm!

A kaput nyitó férfi bemutatkozott.

— Antal József házfelügyelő vagyok.

Én is megmondtam a nevemet.

— Nagyanyám, özvegy Kovács Istvánné itt lakik? — kérdeztem.

— Már hogyne lakna itt? De még mennyire itt lakik! Csak azt nem tudom, hogy él-e még, mert tegnap, mikor az unokatestvérét elvitték — szívrohamot kapott. Tessék, méltóztassék utánam fáradni.

Petyka leemelte autónkról az élelmiszerrel teli ruháskosarat. A kosár egyik fülét ő fogta meg a balkezével, a másik kosárfület én markoltam meg a jobbkezemmel. Petykának szabad jobbjában volt a revolvere, én meg balkézre fogtam az enyémet. Így mentünk Antal házfelügyelő után, aki — szemmelláthatóan — nagyon félt tőlünk. Előre-előre szaladt, mintha szökni akarna, aztán visszajött értünk. Reszkető keze alig bírta a zseblámpát. Antal százszor is biztosított engem arról, hogy nagyanyám valóban itt lakik.

Hatalmas pincehelyiségbe jutottunk, ami majdnem teljesen sötét volt. Csak itt-ott égett — kis lánggal, nagy füsttel — egy-egy olajmécses. A házmester zseblámpájának fel-felvillanó vörös-sárga fényénél összezsúfolt bútorok és a bútorokon (ágyakon, asztalokon, székeken, ledöntött szekrényeken) gubbasztó emberek lettek láthatóvá — egy-két másodpercre. Mikor a zseblámpa fénye továbblibbent, a bútorokat és embereket ismét elnyelte a sötétség.

Bunkerszag.

Izgatott suttogás. Gyereksírás.

— Kovács Istvánné nagyságos asszony! — kiáltott Antal. — Oroszok keresik! Azt hiszem, tisztek...

Nagymama egy — a pince egyik betonfala tövében kiterített — mezítelen szalmazsákon ült. Mikor a nevét hallotta, feltette szarukeretes szemüvegét. Antal zseblámpájának fénye ellen védekezve, balkezét homlokához emelte.

Megismertem, bár alig hasonlított azokra a fényképekre, melyeket apám olyan áhitatos szeretettel szokott nézegetni. Nagymama görnyedten ült, mégis látszott, hogy gránátostermetű, csontos, férfias asszony. Fején és vállán szurke kendő volt, mely alól kicsúszott ősz hajának egy-egy zilált fürtje. A fáradt, ápolatlan öregasszony — döbbentem rá — feltűnően hasonlít hősi halált halt Zoltán bátyámhoz.

A kosarat letettem és szótlanul rámmeredő nagyanyám elé térdeltem.

— Szvetlána vagyok! — mondottam.

Nagyanyám szigorúan nézett rám.

— Nem értek oroszul! — mondotta.

Édesapám hangján beszélt.

— De nagymama, drága nagymama! Én magyarul beszélek. Az unokád vagyok, — János fiad lánya.

Nagyanyám behúnyta a szemét.

— Milyen szépet álmodok! — suttogta és balkezével vegigsimított homlokán. Szeméből lassan peregtek a könnyek.

Megcsókoltam apám anyjának csontos kezét.

— Ne sírj, nagymama, ne sírj. Minden jóra fordul! Mi azért jöttünk, hogy minden jóra forduljon...

— Milyen szépet álmodok!

Petyka ruháskosarunkból egy hatalmas füstöltsonkát vett ki és odatette nagyanyám (kendőbe burkolt) lába elé.

Kockacukrot öntött nagyanyám ölébe. Aztán leakasztotta aluminiumkulacsát — és miután a dugót kihúzta — a kulacsot előbb nagyanyám orra alá tartotta, aztán nagyanyám reszkető kezébe adta.

— Igyál, nagymama! — mondotta oroszul.

A vodkaszag sokkal valószínűbb és meggyőzőbb erejű, mint egy váratlanul felbukkanó, eddig csak fényképek alapján ismert, csizmás, katonaruhás leányunoka. Nagyanyám (anélkül, hogy szemét kinyitotta volna) a kulacsot szájához emelte. Nem ivott, csak az ajkát nedvesítette meg, — mélyet sóhajtott és a kulacs kiesett erőtlen kezéből.

Petyka a hatalmas füstöltsonkát nagyanyám arcához emelte.

A fáradt, éhes öregasszony mély lélekzettel szívta magába a sonka erős illatát.

— Milyen gyönyörű álom! — sóhajtotta.

SOKÁIG — legalább tíz percig — tartott, míg sikerült nagyanyámat meggyőzni arról, hogy sem a karcsú unoka, sem a vaskos sonka nem álom. A döntő bizonyíték az a gyerekkori fényképem volt, melyet Petyka nagyanyámnak Rottenbiller-utcai romlakásán emelt le a falról és most (a keretből kiszedve) térképtáskájában hordott magával.

Nagyanyám — Petyka zseblámpájának fényénél — alaposan megvizsgálta a képet. Hol a képet nézte, hol engemet nézett.

— Egy ugyanilyen fényképet nekem is küldött az apád, édes fiam.

Nagymamának megjött a szava. Elmondotta, hogy unokatestvérét, aki fehérvarrónő volt, tegnap este elvitték a nyilasok.

— Milyen éhes volt szegénykém, mikor elvitték!

Aztán elmondotta nagymama, hogy az utolsó két hét alatt csak bablevest evett — azt se eleget.

— Hoztunk mi ennivalót, nagymama. Nagyon sok ennivalót hoztunk.

Hoztunk — az igaz. De adni mégsem tudtunk nagyanyámnak, mert mialatt mi azt bizonyítgattuk, hogy én valóban én vagyok, a ruháskosár kiürült. Hogy kik emelték el a jó félmázsa élelmiszert, azt a sötét pincében nehéz lett volna megállapítani. Nem is kutattuk.

— Gyors és alapos munkát végeztek! — mondotta Petyka elismerően.

Most már csak egy sonkánk volt és az a kockacukor, amit Petyka nagyanyám ölébe öntött.

— Te itt maradsz, Szveta — mondotta Voroncov — és hogy ne maradj egyedül, leküldöm a soffőrt. Az autót én is el tudom vezetni a Tisza Kálmán térre. Mikor visszajövök, eldöntjük, hogy mit kell tenni nagyanyánkért.

Soffőrünknek, Moldován Vanykának (aki a háborúig traktorista volt egy Odessza környéki kolhozban) — Vanykának több esze volt, mint Petykának és nekem együttvéve.

— Van kötszercsomagod, Szveta? — kérdezte, mikor a helyzetet megértette.

Volt.

Ványa a kötszercsomagból vattát vett elő, a vattára vodkát öntött és a vodkás vattával alaposan ledörzsölte nagyanyám kezét, arcát és különösen a halántékát. Mikor ezzel a munkával elkészült, hátizsákjából kenyeret és vajat vett elő. Finn késével levágott egy vékony szelet kenyeret és azt vastagon bekente vajjal. A vajra porcukrot hintett és a cukrozott vajaskenyeret apró kockákra vágta.

Az első kenyérkockát szinte erőszakkal nyomta nagy-

anyám szájába. A második kockával kevesebb baj volt. Nagyanyám a kenyeret nem rágta meg, hanem szopta, ahogy a savanyúcukrot szopják. Így egy negyedóra is eltelt, míg az első szelet vajaskenyér elfogyott. De nagyanyám — most már maga kérte a folytatást.

— Egyél nagymama, egyél — van itt elég! — bíztatta nagyanyámat Ványa, hol oroszul, hol ukrán nyelven.

Voroncovval (aki egy tömött hátizsákot hozott) Hartman orvosalezredes is eljött. Hartman kutyafuttában megvizsgálta nagyanyámat. Egy erős koffeininjekciót adott neki és (a magával hozott gyorsforralón) teát főzött. Csak akkor szólalt meg, mikor már sikerült nagyanyámba diktálnia egy csésze sötét, rumos teát.

— Nincs semmi baj, Szvetlána! — mondotta Hartman.

Voroncov egy sátorlapot terített nagyanyám mellé a szalmazsákra és a sátorlapra kirakta hátizsákja tartalmát: kolbászt, sonkát, sajtot, csokoládét, konzerveket, vodkát, kenyeret, — dohányt és gyufát.

Nagyanyám szó nélkül, de nagy érdeklődéssel figyelte Voroncov tevékenységét.

— Gyere ide, Panni! — kiáltott nagyanyám, mikor Voroncov kincsei már mind a sátorlapon hevertek.

A sötétségből egy télikabátba és nagykendőbe burkolt kislány lépett elő.

— Ez a tiéd! — mondotta nagyanyám és egy hatalmas szál kolbászt adott a kislánynak. — Két kockacukrot is kapsz...

A kislány meg se köszönte az ajándékot, — visszamenekült a sötétségbe.

— Gyere ide, Sanyi!

A pöttömnyi Sanyinak nagyanyám egy jódarab szalonnát és egy tábla csokoládét adott.

Pár perc alatt mindent szétosztott. A dohányt és a gyufát is.

— Az apád mit csinál? — fordult most hozzám nagyanyám.

Hosszan a szemembe nézett. Látszott rajta, hogy fél a választól. Mert nagyanyám hosszú élete folyamán nagyon sokat látott. Nem a háború alatt tanulta meg, hogy mi a szenvedés.

— Az apád mit csinál?

— Az apám — hős, igazi hős! — feleltem büszkén.

Nagyanyám körülnézett, hogy a sötétben bennünket izgatottan figyelő pince, a minket körülölelő emberlánc minden szeme hallotta-e ezt a választ.

— Hős? Tudtam! Tudtam! Az én Jani fiam... Tábornok?

— Nem tábornok, nagymama, nem katona, hanem, egy fehérneműgyár igazgatója. A gyár, amelyet vezet, inget, alsónadrágot és kapcát gyárt a hadsereg használatára.

— Kapcát? — Nagyanyám a szívéhez kapott és körülnézett, hallotta-e valaki ezt a szót. — Te tréfálsz! Hisz azt mondtad, hogy hős...

— Az nagymama, — hős, nagy hős — a munka hőse. A legnehezebb viszonyok között is túlteljesítette a tervet. Ezerkilencszáznegyvenháromban százharminchét százalékot teljesített, a mult évben még sokkal többet. A háború alatt két érdemrendet is kapott.

— Kapcát, kapcát? Az én Jani fiam...

Nagymama egész testét rázta a zokogás.

Én is közel voltam a síráshoz.

Voroncov tanácstalanul topogott mellettem.

Hartman, Petyka sátorlapjából lepedőt rögtönzött,

lehúzta magáról a szőrme-mellényt és begyömöszölte Voroncov hátizsákjába. Nagyanyámat lefektette — majdnem erőszakkal. A hátizsákból párna lett.

— Szaladj fel, Petyka az autóhoz! Ott van egy takaró. Hozd le.

Hartman fürge kézzel valami italt kotyvasztott. Az italba nagyanyám könnyei peregtek.

— Kiitta! — állapította meg elégedetten Hartman.

Mikor Petyka a takaróval visszaérkezett, nagyanyám már aludt.

— Estig aludni fog — mondotta Hartman. — Őrséget állítunk mellé, éjjel pedig kiszállítjuk a kispesti hadikórházba. Tulajdonképpen semmi baja sincs, de egy kis pihenés és egy kis étel ráfér.

Hartman alaposan kioktatta Moldován Vanykát, aki estig vigyázni fog nagyanyám álmára.

USAKOVOT nagyon érdekelte nagyanyám sorsa. Az öregasszony egész élettörténetét el kellett mondanom.

Nagyanyám tanítónő volt, egy budapesti elemi iskolában tanított. Mikor férje, a nagyapám (aki ugyancsak tanító volt) meghalt tüdőgyulladásban, nagymama négy kisgyerekkel maradt özvegy, négy fiúval, kik közül a legidősebb hét esztendős volt. Nagyanyám felnevelte és taníttatta mind a négyet.

A négy fiú közül kettő az első világháborúban esett el. Nagymama harmadik fiát Horthy tisztjei kínozták halálra Siófokon — 1919 nyarán, a Magyar Tanácsköztársaság bukása után. A negyedik Kovács-fiút — az én édesapámat — Horthy bírósága 1920 tavaszán 15 évi fegyházra ítélte. Apám több mint két évig ült a váci fegyházban. A szovjet-

kormány kiszabadította. Azóta Moszkvában él. Nagyanyámat többször hívta, hogy költözzön ki hozzá, de a válasz mindig ugyanaz volt: itthon várlak. Nagyanyám bízott a jövőben. Pedig nagyon nehéz sora volt. 1919 decemberében — elcsapták. Se nyugdíjat, se végkielégítést nem kapott. Azóta varrónő. De nem mindig volt munkája és az utóbbi években már nem is nagyon bírta a munkát...

Usakov elgondolkozva hallgatta kissé hosszúra nyúló elbeszélésemet.

— Igen — mondotta szárazon, mikor elhallgattam — igen, eddig így volt. Ezentúl másképp lesz.

NAGYANYÁMAT — a sötétség beálltával, páncélautón hozták el a kispesti hadikórházba, ahol — Usakov utasítására — külön-szobát kapott.

Este összevesztem Voroncovval. Petyka heves szemrehányásokat tett nekem, mert nagyanyámmal nem közöltem, hogy menyasszony vagyok.

A VÍGSZÍNHÁZI CSATA napját követő nap, 1945 január tizenkilencedike, nagyszerűen kezdődött és kitűnően végződött.

Éjfél után két órakor a moszkvai rádió közölte, hogy *a Második Ukrán Hadseregcsoport egységei a magyar főváros Duna-balparti oldalát megtisztították az ellenségtől.* A jelentést gyorsan magyarra fordítottam és beküldöttem a Miksa-utcába, hogy készítsenek belőle falragaszokat és röpcédulákat.

Reggel félötkor Usakovval teáztam.

Ekkor tudtam meg, hogy az ellenség, amellyel tegnap a Vígszínház táján összeakadtunk, annak a német SS ezrednek volt utolsó maradványa, amely ezred törzse a Ritz-szállóban székelt, — onnét irányította a dunaparti tömegkivégzéseket.

Mikor Ignatyov végigseperte a Rákóczi-utat — ennek az SS ezrednek zöme megsemmisült. Roncsai — kétszázegynéhány ember — a dunaparti paloták romjai között és pincéiben várták a segítséget, melyet a Budán állomásozó német csapatok parancsnoksága ígért nekik. A segítség nem

jött. Ellenben jött egy ukrán zászlóalj... Az ukránok nem nyomulhattak egészen a Dunapartig, mert azt a németek tűz alatt tartották Budáról. Így vagy kétszáz SS katonának sikerült elmenekülnie — a Vígszínházhoz.

— A többit tudod! — mondotta Usakov.

A tábornokot erősen foglalkoztatta az, amit nagyanyámról mondottam neki.

— Az egész családja az új életért halt meg, vagy azért él. Ő is bízik az új életben és mégis nyakig ül a régi világ — hm — levegőjében. Szégyenli a kapcát — a kapcagyári igazgatót! Az ő számára — nagyanyád számára — még mindig az a hős és csak az a hős, aki díszes bársonyruhában, tajtékzó paripán, lobogó zászló alatt, villogó karddal ront az ellenségre... Tanulságos történet, Szvetocska, tanulni kell belőle. *A régi világ elpusztul, de az árnyéka itt marad.* És árnyékok ellen nehéz harcolni. Még sok munka vár ránk...

— Különben intézkedtem — folytatta Usakov rövid szünet után — intézkedtem, hogy nagyanyádat vegyék fel a tartalékban lévő tisztek élelmezési listájára. Amíg Magyarországon leszünk, nagyanyád tiszti ellátást kap — a parancsnokság költségére... Hagyd, Szveta! Ezért nem jár köszönet. Inkább azt mondd meg, hogy van-e tűd, cérnád és gyűszűd?

— A hadügyminisztérium rendelete értelmében minden szovjet harcos tartozik tűt, cérnát és gyűszűt hordani magánál, tábornok elvtárs.

— Igaz, igaz — mondotta ravaszkásan mosolyogva a tábornok. — Buta fejjel nem gondoltam arra, hogy ez a parancs — lányokra is vonatkozik. Hát ha van varrószerszámod Szveta, — akkor varrj új vállpántokat a zubbonyodra. Főhadnagy lettél! Voroncov — őrnagy. Oldner

Vologya — százados. Mitya — főhadnagy. Szmirnov — a hosszú szerzsánt — Vörös Csillag-rendet kapott és tiszti iskolába megy. Gratulálok! Szavamra, megérdemlitek az előléptetést.

Öt óra tájt meg akartam látogatni nagyanyámat. Nem engedtek be hozzá. Egy fiatal orvosnő azt állította, hogy reggel ötkor nem illik látogatóba menni egy beteg öregasszonyhoz. Nem vitatkoztam. Bekocsiztam Pestre, a Miksa-utcába.

Voroncov őrnagy még mindig neheztelt rám. Különben nagy méltósággal viselte új rangját. Mitya főhadnagy meggörnyedten járt, hogy mindenki láthassa új vállpántját. Oldner százados ingujjra vetkőzve dolgozott. A készülő falragasz szövegét javítgatta.

Mikor a falragaszok és röplapok elkészültek — vendéglőbe mentünk. A vendéglő tegnap este nyílott meg, a New-York-palota szomszédságában.

Neve: *Sörszanatórium.*

Mikor mi beállítottunk — minden asztal foglalt volt. Pedig csak italt lehetett kapni, — bort és pálinkát.

A vendéglő bejáratára — amely a körútra nézett — színes tussal rajzolt plakát volt kiragasztva. A plakát hatalmas, fényes-barnára sült disznót ábrázolt. A sültdisznó szájában jókora kézigránátot tartott.

A nem nagy művészi értékű rajz alatt ökölnyi betűkkel írott nyilatkozat volt olvasható:

Nyilatkozat

Vendéglőnk a mai naptól fogva nyitva áll a nagyérdemű közönség előtt.

Kedves vendégeinknek nagy örömmel sütünk, főzünk,

vagy párolunk minden magyar és külországi ételt — a t. vendégek által hozott nyersanyagból.

Mérsékelt, polgári árak!!!

A kiszolgáló személyzet borravalót *nem* fogad el.

A Sörszanatórium Vezetősége.

A Sörszanatóriumnak nincsenek ablakai. Minden asztalon (az asztalra ragasztva) gyertya égett, vagy (nyilvánvalóan bunkerből származó) olajmécses füstölt. A legtöbb vendég — Athenaeum-munkás. Nagyon ízlett nekik a — Vörös Hadseregtől kapott — távolkeleti halkonzerv és az ukrán szalonna. Mellettük, közöttük sok szovjet katona ült. A magyar bort kóstolgatták.

Mint a ceglédi vendéglőben — egy asztalnál itt is kártyáztak. A szovjet fiúk kíváncsian nézegették a számukra ismeretlen magyar kártyát.

Az egyik asztalnál Achmed ült Kovács Jánossal. Achmed lelkesen magyarázott valamit és Kovács — szőrmesapkáját fejebúbjára tolva — feszült figyelemmel hallgatta a magyarázatot. Achmed már tudott néhány magyar szót, Kovács is tudott valamicskét ukránul, — úgy ahogy megértették egymást. Az ördöngős tatár felírt valamit egy újságlap szélére — egy csomó számot írt fel — és a honvéd fejcsóválva nézte a tatár számításait.

— Mit csináltok? — kérdeztem Achmedtől.

— Megmagyaráztam ennek a fiúnak, hogy milyen jó dolog a kolhoz...

— A kolhozt magyarázod? Hisz Magyarországon még csak most kezdődik a földosztás.

— Igaz — így Achmed. — De az öregapám, aki nagy mesemondó, *ezelőtt* minden meséjét így fejezte be: mert nem csak ma élünk, *igazhívők* — de tegnap is éltünk és

tegnapelőtt is. *Manapság* meg minden meséjét így fejezi be a nagyapám: mert nemcsak ma élünk, *elvtársak*, de holnap is élünk és holnapután is... Hát úgy gondolom, főhadnagy elvtársnő, hogy a holnap — az a földosztás, a holnapután meg... Mert nem kell azt hinni, hogy a magyar nem érti meg, hogy mi a jó.

— Mindjárt meglátjuk! — feleltem. — Nos, bajtárs — fordultam Kovács Jánoshoz — megértetted, hogy mit magyaráz neked ez a tatár?

Kovács János megigazította szőrmesapkáját, krákogott és csak aztán kezdett szóba.

— Tudja, kisasszony — változik a világ. Azelőtt úgy tudtam, hogy a *tatároknak kutyafejük van.* Ez a fiú meg azt hallotta a nagyapjától, hogy a *magyarok nyers húst esznek*... Nagy nyomorúságuk idején — folytatta kis szünet után az oroszruhás honvéd — és nálunk mindig nagy volt a nyomorúság, — a mi papunk egyre azt prédikálta, hogy nem kell elveszíteni a hitet, mert *előbb-utóbb* minden jóra fordul — ha isten is úgy akarja. Nagyot fog nézni a pap, ha megtudja, hogy *most van az az előbb-utóbb*, hogy most fordul jóra minden, mert *mi* úgy akarjuk! Nagyon jószívű ember és nagyon okoseszű ember ez a tatár fiú! — fejezte be a filozofálást Kovács János.

A Sörszanatórium közelében — egy utcai árusnál — csikóbőrös kulacsot és két pár cipőfűzőt vettem. Az eladó — aprócska, púpos, szürkeszakállas ember, mikor fizettem — felágaskodott és a fülembe súgta:

— *Aranyért* adhatok békebeli francia vagy japán selymet és belga csipkét.

— Nincs nekem aranyam!

— Nincs? Kaphat! Tőlem. Aranyért veszek zsírt,

cukrot, lisztet, kávét, teát, kakaót, dohányt. Bármely mennyiségben. Azonnali fizetés.

Csodálkozva néztem rá.

— Jó, jó. Értem! — mondotta a kis púpos. — Pillanatnyilag nincs áruja. Az sem baj. Vitessen le teherautón Szegedre, vagy akárcsak Kecskemétre — természetesen jó papírokkal és megbízható, fegyveres kísérőkkel — és egy útért, — oda-vissza — kap tőlem... hm... tíz *Napoleont*. És a katonák, akik velem jönnek, ha jól viselkednek és egy kicsit segítenek az autó megrakodásában, kapnak fejenkint ...hm... egy-egy Napoleont.

— Mi az a Napoleon? — kérdeztem.

— Jól nézünk ki! — felelte az utcai árus és szomorúan nevetett.

DÉLTÁJBAN meglátogattam nagyanyámat.

Kicsit fáradt volt, egy kicsit szomorú — más baja nem volt. Az ápolónő büszkén mesélte, hogy az „öreg magyar elvtársnő" minden altatószer nélkül tizennégy órát aludt egyhuzamban.

— Mit álmodtál, nagymama?

— Semmit sem álmodtam, kisunokám. Pedig tegnap tegnapelőtt — már hetek óta — akkor is álmodtam, amikor ébren voltam. És csúnyákat, nagyon csúnyákat álmodtam, édes fiam.

Nagyanyámhoz elkísért Gorodeckij százados, az Izvesztija tudósítója. Usakov tanácsolta neki, hogy interjúvolja meg az öregasszonyt. Nagyanyámnak semmi kifogása se volt a sajtó ellen. Csak azt kérte, hogy mielőtt nyilatkozik — fésüljék meg a haját. Az ápolónő segítségével meg-

fésültem. Csak most láttam, hogy milyen szép öregasszony a nagyanyám.

Gorodeckij így kezdte az interjút:

— Mondjon valamit, nagymama! Akármit...

— Mondok, fiam! — felelte nagyanyám. — Írja meg, édes fiam, hogy aki a kapcagyárban megállja a helyét, az másutt se fog szégyent vallani. Abból tábornok is lehet, vagy miniszter...

Gorodeckij (mikor nagyanyám nyilatkozatát lefordítottam neki) savanyú képet vágott.

— Talán ne zavarjuk tovább szegény öregasszonyt! — mondotta.

— Zavard nyugodtan! — feleltem. — Nagyanyámnak helyén van az esze. Arról nem tehet, hogy te nem érted (és amíg én el nem mondom az előzményeket), nem is értheted meg nyilatkozata jelentőségét. Mondhatom, fejlődésképes ember a nagyanyám!

— Ha úgy gondolod, Szveta...

Nagyanyám — Gorodeckij százados kívánságára — folytatta a nyilatkozatot. Így:

— Aki azt mondja, hogy a magyarok rosszak, annak ne higyjen fiam. Jó nép a magyar! Van ugyan egy nagy hibája, az, hogy mindig csak a maga kárán tanul, — és ezt is csak lassan — de ez az ő baja. Aztán meg, nem volt ez mindig így és nem is lesz így mindig!

Kicsit gondolkozott nagyanyám, balkezével néhányszor végigsimított a homlokán, aztán tovább beszélt.

— A rosszat gyorsan elfelejti a magyar, *de mindig hálás marad a jóért.* Mindig. Erre számíthatnak.

Nagyanyám most (nem egészen összefüggően) a dunaparti kivégzésekről beszélt, unokatestvéréről, a fehérvarrónőről, aki egy katonaszökevényt bujtatott és akit elvittek

a nyilasok... Aztán elmondotta, hogy aki heteken át semmi mást sem eszik, csak bablevest — és azt sem eleget — az úgy érzi magát, mintha kipumpálták volna a fejét.

— Üres, egészen üres az ember feje — mondotta suttogva. — Csak rosszra tud gondolni vele...

— Írja meg azt is — folytatta kissé frissebben — írja meg, hogy én négy gyereket neveltem fel. A négy közül hármat megöltek. De a negyedik — tízannyi kapcát gyárt, mint amennyit más ember fia tud gyártani. És a világ legjobb kapcáit! Az unokám meg katona, nemsokára tiszt lesz...

— Ma lettem főhadnagy, nagymama. És — éreztem, hogy elpirulok, mikor ezt mondom — tegnap lettem menyasszony...

Nagyanyám tágrameresztett szemmel, gyanakodva nézett rám.

— Nem hiszel nekem, nagymama? Tiszti becsületszavamra — menyasszony vagyok. A vőlegényem ma lett őrnagy.

— Orosz őrnagy? — kérdezte nagyanyám.

— Szovjet őrnagy!

— Hajolj ide, kisunokám!

Nagyanyám megsimogatta a hajam és megcsókolta az arcomat.

DÉLUTÁN Usakov magyarokkal tanácskozott.

A tanácskozáson, amely két órakor kezdődött és öt után ért véget, a tábornokon és a Hadseregcsoport gazdasági hivatala vezetőjének helyettesén kívül — nyolc magyar kommunista vett részt. Usakov parancsára az egész tanácskozást végig ültem. Én fordítottam magyarra, amit a

tábornok mondott. Amit a magyarok beszéltek, azt Oldner Vologya fordította oroszra.

A magyarok vezetője igen hangosan beszélt és szavait heves kézmozdulatokkal kísérte. Nagyon fiatal embernek látszott. Később megtudtam róla, hogy már nem olyan nagyon fiatal — tizenhat évig ült fegyházban... Egyik társának — egy orosházai kubikosnak — csak félszeme volt. Balszemét a csendőrök verték ki. A kubikos mellett *régi ismerősöm* ült, akit már öt napja ismertem: Somogyi, az a nyomdász, aki elsőül ajánlotta volt fel, hogy a magyar munkások üzemképessé teszik az Ahtenaeum-nyomdát — a Vörös Hadsereg számára.

Az a magyar, aki tizenhat évig ült Horthy fegyházában, átadta Usakovnak Rákosi Mátyás üdvözletét, — aztán rövid szóval ismertette Budapest népének helyzetét. Igyekezett nagyon halkan beszélni, de azért néha kiabált.

Mikor elhallgatott — hosszú csend támadt.

Usakov kérdéseket tett fel.

A kérdésekre egyszerre, egy időben öten-hatan is válaszoltak, — hangosan, szenvedélyesen. Féltem, hogy Usakov rendre inti őket. De a tábornok tudta, hogy a nehéz, kemény illegális kommunista mozgalom katonáival beszél és megértette, hogy milyen nehéz vendégeink szíve, hogy milyen nagyon szereti és hogy mennyire félti a nyolc magyar kommunista a nyolcmilló magyart, hogyan félti a nemzetet, melyet a németek fel akartak robbantani, ahogy a hidakat felrobbantották...

Nagyon büszke voltam arra, hogy a nyolc magyar kommunista olyan sokat kér a magyar nép számára. De még büszkébb voltam Usakovra, aki többet adott, mint amennyit kértek tőle. Mikor a hangzavar egy pillanatra elült, a tábornok intett, hogy ő akar beszélni.

— Szóról-szóra fordítsa le, Kovács főhadnagy, amit mondok. Pontosan fordítson! Tehát: az elvtársak átadták nekem Rákosi Mátyás elvtárs üdvözletét. Köszönöm. Ezt én úgy értem, hogy önök Rákosi Mátyás és a Magyar Kommunista Párt nevében beszélnek. Nem a párt nevében, de a párt szellemében? Köszönöm. Ez — több, mint elég! Én pedig — és ezt az elvtársak bizonyára tudják — a Hadseregcsoport pártszervezetének vagyok egyik vezetője. Vagyis, én a Párt megbízásából szólok és cselekszem. Itt tehát nem a győztes beszél a legyőzöttel, nem egy nagy nép képviselője egy kis nép képviselőivel — hanem egy kommunista beszél a másik kommunistával — népe, népeik érdekében. Senki sem kér és senki sem ad. *Közösen* állapítjuk meg a feladatokat és azokat közösen fogjuk megoldani, ki-ki a maga helyén, a maga részét...

Alig ismertem rá Usakovra, aki a díszes, arany vállszalagos tábornoki ruhát máskor mindig úgy hordotta, mint a gyári munkás az olajos munkaruhát, — aki mindig úgy parancsolt, mintha kérne és a parancs pontos teljesítését mindig olyan hálásan köszönte meg, mintha neki tettek volna valami nagy, személyes szívességet. Most kimért volt, kemény, katonás. De csak rövid ideig. Aztán szigorú parancsnokból ismét jóságos, melegszívű bácsi lett. Csak később értettem meg, hogy akkor volt a legjóságosabb, amikor ridegnek akart látszani. De a magyar kommunisták ezt rögtön megértették. Mig én Usakov szavait tolmácsoltam nekik, gyanúsan fénylett a szemük...

— Ez így van, elvtársak — beszélt tovább Usakov, — most már nagybácsis modorban — és ezt el ne felejtsük, mert különben nem értjük meg egymást. Szerintem két nagyon sürgős feladatot kell megoldanunk. Az egyik: meg kell mentenünk Budapest népét az éhhaláltól. A másik:

vissza kell adni a sokszor megcsalt, sokat szenvedett magyar népnek — a hitét, az életkedvét... Mindkét feladat fontos. És egyik sem könnyű...

Előkerültek a térképek.

Már mondottam, hogy a tárgyalás nagyon hosszúra nyúlt. Nem nézeteltérések nyújtották el.

Usakov — a főparancsnokság előzetes hozzájárulásával — Budapest élelmezésére átengedte a Szovjet Hadsereg ceglédi, szolnoki és kecskeméti élelmiszerrakárait. Megígérte, hogy javaslatot tesz arra, hogy a Szovjet Hadsereg élelmiszerszállítás céljaira kétszázötven teherautót adjon át az Ideiglenes Magyar Kormánynak. A gyerekek számára cukrot, a betegek számára gyógyszert utalt ki.

— Biztos vagyok abban, elvtársak — fejezte be a tanácskozást, — hogy közös erővel *minden erődöt beveszünk.*

NOS SZVETLÁNA — kérdezte tőlem Usakov tábornok, mikor egyedül maradtunk — meg vagy elégedve? Látod, megmentjük a népedet.

— Az én népemet?

— Igen, a te népedet! Mert te — remélem már magad is rájöttél arra, hogy — magyar vagy.

Tegnap — mikor a Vígszínház előtt én mondottam Voroncovnak, hogy magyar vagyok és ő ezen elcsodálkozott — kissé megsértődtem. Most pedig azon sértődtem meg, hogy Usakov — magyarnak nevez. *Sok részből, sok és sokféle anyagból van összeszerkesztve az ember szíve.*

Ezt elmagyaráztam Usakovnak. Elmondottam neki mindent, ami a szívemet nyomta: haza, nép, család, háború, béke...

A tábornok eleinte mosolyogva hallgatta izgatott szavaimat, de aztán elkomolyodott.

Mikor elhallgattam, megsímogatta a hajamat, de egy szót sem szólt.

Egy darabig az asztalnál ült és ujjaival az asztalon dobolt.

Aztán bement a szomszéd szobába és jó félórán át beszélt telefonon.

Mikor visszajött — nagyon jó kedve volt.

— Holnap pártgyűlést tartunk — a politikai osztály kirendeltsége és a Vezérkar-kirendeltség közösen. A helyet és pontos időt délelőtt közlöm. Most lediktálom neked a napirendet. Írd, Szvetlána!

Napirend:

1. *Budapest élelmezése.* Előadó: Usakov vezérőrnagy elvtárs.
2. *Magyarország hídjainak és vasútvonalainak helyreállítása.* Előadó: Szamszonov mérnökkari ezredes elvtárs.
3. *Tagfelvétel.*
4. *Folyó ügyek.*

ESTE TÍZKOR vacsoráztunk. Gyorsan, hallgatagon gyűrtük le az ételt.

— Szvetlána és Petyka — fordult hozzánk Usakov vacsora végeztével — ti nem mentek be Pestre. Még az éjszaka Debrecenbe autóztok. Fontos jelentéseket visztek. Lehet, hogy már egy óra múlva indultok, de az is lehetséges, hogy csak éjfél után.

A tábornok bezárkózott a gazdasági hivatal főnökének helyettesével. Órákon át tárgyaltak.

Petyka félrehúzódott. Egy francianyelvű, *Magyarország története* című könyvet olvasott.

Oldner Vologyával és Mityával átmentem a szomszéd házba Maruszjához — Árboc menyasszonyához. Maruszja késő délután érkezett (írásokat hozott Usakovnak). Dolga végeztével beutazott Pestre — de Ignatyovot nem találta meg. Árboc valahol a Dunaparton dolgozott. A margitszigeti németek elleni támadást készíti elő.

Maruszja egy hatalmas, majdnem teljesen üres szobában lakott. Egész bútorzata: hat hajlított szék és egy bőrdívány. A szobát két acetilén-lámpa világította meg.

— Gyerekek — indítványozta Mitya — táncoljunk! Felfedeztem két cigányt. Nagyszerűen muzsikálnak.

A két cigány rövidesen megérkezett. Az egyik (akinek már majdnem hófehér volt a haja) tudott valamilyen nyelven, amelyikről azt hitte, hogy orosz. Mindenáron azon a nyelven akart beszélni velünk, hiába mondottam neki, hogy egy szavát sem értjük. Mitya egy-egy pohár krími vörösbort adott a cigányoknak.

A két cigány valóban jól hegedült, bár nem olyan jól, mint Mitya gondolta. Mitya Maruszjával táncolt. Mikor leültek, én táncoltam Oldner Vologyával — magyar csárdást. A háború kitörése óta először táncoltam.

Vologya kitűnő fiú: okos, művelt, bátor, kedves, önzetlen. De táncolni nem tud. Tánc közben egyszer jól megrúgott, egyszer meg olyan alaposan lépett a ballábamra, hogy sántikálva menekültem tőle. Most Maruszja hívta táncra Vologyát és bosszút állott értem. Most ő lépett olyan alaposan Vologya lábára, hogy a fiú kénytelen volt abbahagyni az ugrálást. Odasántikált hozzám.

— Fáj a lábad, Szvetocska? — kérdezte bűnbánó arccal.

— Fáj, te orgyilkos, nagyon fáj! — feleltem.

Vologyának nem volt ideje megsértődni, mert új vendéget kaptunk. Begombolt subában, fején szőrmesapkával, kezén könyökig érő soffőrkeztyűben, vállán hátizsákkal — Kovács János nyitott ránk.

— Búcsúzni jöttem! — mondotta.

Megmutatta nekünk azt az igazolványt, amit Usakov tábornoktól kapott.

— Erre büszke lehetsz! — jelentette ki Vologya.

— Egy vörös csillagot is kértem tőle a sapkámra, de a tábornok nem adott. Azért még sokat kell dolgoznod —

mondotta. — Sokat és jól! — Úgy lesz, tábornok elvtárs! — feleltem. És elhihetik nekem, *valóban* így lesz.

Kovács nagy részletességgel elmondotta nekünk, hogy — Usakov engedélyével — egy teherautón, (amely pont éjfélkor indul) Bajára utazik és ott átkel a Dunán.

— Onnét már hazatalálok.

— Útravalód van? — kérdeztem.

Válasz helyett Kovács János kinyitotta hátizsákját, amely telistele volt minden jóval.

— Jut ebből a négy gyerekemnek is — egy-két hétre!

Mitya egy zseblámpát, egy öngyújtót, egy beretvaszappant, két zsebkendőt és egy háromágú pipaszurkálót ajándékozott az oroszruhás magyarnak.

— Ha a Dunántúl járnak, ne kerüljék el a házamtáját — így Kovács János.

— Hol találunk meg? — kérdeztem.

— A Balaton környékén minden ember ismer engem, azaz — hogy rövidesen ismerni *fog*...

— Csak azt kell mondani, — folytatta kurta szünet után — hogy Kovács Jánost, a Sztálin nevét viselő kolhoz vezetőjét keresik — és minden gyerek megmondja, hogy hol van a főhadiszállásom. Mert a Sztálin-kolhoz olyan kolhoz *lesz*, hogy arra minden magyar ember büszke *lesz*...

— Beszélj magyarul, János! — szólalt meg Oldner százados. — Te nem kolhoz-vezető leszel, hanem egy mezőgazdasági termelőszövetkezet vezetője.

Kovács János kihúzta magát.

— Úgy lesz, százados elvtárs!

— Pihenj! És ülj le, Kovács elvtárs.

— Igyál egy pohár bort, János — így én.

— Milyen jó, hogy már vannak magyarok, akik úgy hisznek a jövőben, mint ahogy mi, szovjetemberek bízunk a magyar nép boldog jövendőjében — mondotta Maruszja.

Vége

Ärtur—Nt.